Каралган	Килешенгән	Раслыйм
МБ житәкчесе	«Яңа Мәлкән гомуми төп белем мәктәбе» ГБМУ нең УТЭБДУ	«Яңа Мәлкән гомуми төп белем мәктәбе» ГБМУ нең директоры
________ /Нәжметдинова Л.Ә./	________ /Сәгъдиева Г.Ф./	________ / Әхмәтшина Л.М./
Беркетмә № 1	«25»август 2014 ел.	Приказ № 94
«25»август 2014 ел.		«27»август 2014 ел.

Уку фәненнән

ЭШ ПРОГРАММАСЫ

Татарстан Республикасы, Минзәлә муниципаль районы

“Яңа Мәлкән ТГБМ” ГББМУ

Әхмәтшина Лариса Михаил кызы, югары категорияле укытучы

татар теле, 7 нче сыйныф

Педагогик совет
утырышында каралган
беркетмә № 1
« 25 »август 2014 ел.

2014 – 2015 нче уку елы

Аңлатма язуы

7 нче сыйныфта татар теленнән эш программасы түбәндәге документларны исәпкә алып төзелә:

1. 2012 нче елның 29 нчы декабреннән гамәлгә кергән“РФ дә Мәгариф турында”273 нче федераль кануны (“Закон об образовании в РФ”)
2. Татарстан Республикасының “Мәгариф турындагы кануны.
3. “Татарстан Республикасы дәүләт телләре һәм Татарстан Республикасында башка телләр турында” Татарстан Республикасы Законы.
4. Татар телендә гомуми төп һәм урта белем бирү мәктәпләре өчен ана теленнән ТР Мәгариф һәм фән министрлыгының 933/14 нче №лы боерыгы белән расланган урнәк программа.
5. Татар телендә гомуми төп һәм урта белем бирү мәктәпләре өчен ана теленнән программа (5-9 нчы сыйныфлар) / Төзүче-авторлар – М.З.Зәкиев, Н.В.Максимов,– Казан, Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы, 2013.
6. ТР Мәгариф һәм фән министрлыгының “Федераль дәүләт белем стандартлары нигезендә мәктәпләрдә татар телен һәм әдәбиятын укыту турында”гы 17291/14 №лы хаты (04.09.2014.)
7. ТРның гомумбелем мәктәпләре өчен чыгарылган базис уку-укыту планы (2012 нче ел)
8. “Яңа Мәлкән ГБМУ” ның 2014/15 нче уку елына уку-укыту планнары (25.08.2014 нче ел датасы белән чыгарылган 91 нче № лы боерык);
9. “Яңа Мәлкән ГБМУ” ның уку фәннәреннән эш программасын төзү турындагы локаль акты (Положение о рабочей программе учебного предмета, курса, дисциплины (модуля) МБОУ «Новомелькенская ООШ» Мензелинского муниципального района РТ)

Ана (татар) телен укытуның гомуми белем бирү программасында урыны:

Гомуми төп белем бирү мәктәбендә ана телен өйрәтү телнең төрле катламнарына караган теоретик материалны өйрәтү белән бергә, татар теленең сүзлек байлыгын, мәгънәви һәм кулланылыш үзенчәлекләрен камил куллана белергә, ана теленең сыгылмалылыгын, аралашу процессында ачыла торган нечкәлекләрен, үзенчәлекләрен өйрәтүне дә күздә тота. Татар мәктәбе буларак татар теленнән белем бирүнең нәтиҗәлелеген, сыйфатын арттыру теоретик материалны аңлату барышында, тирән белем бирү белән беррәттән, укучыларда телгә карата кызыксыну уятуны һәм иң мөһиме — аңлап, дөрес итеп сөйләшергә, укырга һәм язарга, логик фикерләргә өйрәтүне, заманча технологияләрне файдаланып, телнең психолингвистик үзенчәлекләренә, мәдәният белән бәйләнешенә игътибар бирүне дә таләп итә. Бүгенге җәмгыятьтә барган үзгәрешләр ана телен укытуга яңа таләпләр куя. Беренче чиратта, ана теле дәресләре тел системасын, аның үзенчәлекләрен күзаллаган, милли үзаңга ия, милли менталитетны һәм психологияне аңлаган, заман таләпләренә җавап бирерлек күпкырлы шәхесләр тәрбияләүгә юнәлгән булырга тиеш. Әлеге таләпләр уку-укыту методикасын яңартуны, белем бирүгә яңача якын килүне, хәзерге җәмгыятьтәге үзгәрешләрнең бала психологиясенә тәэсирен аңлауны һәм шулар нигезендә укыту эчтәлеген яңарту, уку-укытуның яңача алымнарын эзләү бурычын куя. Эш прогаммасында гомуми төп белем бирү эшчәнлегенең формалашуы һәм үсеше программасында каралган төп идеяләр игътибарга алынган, татар мәктәпләренең башлангыч сыйныфларында ана теле укытуның гомуми үрнәк программасының эчтәлегендә каралган материалның дәвамчанлыгы һәм башлангыч белем бирү баскычында формалаша башлаган күнекмәләрнең үсеше каралган. Шулай ук төп белем бирү баскычында үзләштерелергә тиешле материалның эчтәлеге, укучыларның яшь һәм психологик үзенчәлекләре дә исәпкә алынган.

Төп мәктәптә ана теле курсы белем бирү процессының предметара һәм аерым предмет эчендә куелган максатларын тормышка ашыруга йөз тота. Шуны искә алып, программада татар теленә өйрәтү эчтәлеге *компетентлы якын килү принцибына* нигезләнде. Әлеге принцип 7 нче сыйныфта коммуникатив, лингвистик һәм социомәдәни компетенцияләрне формалаштырырга һәм үстерергә ярдәм итә.

Туган телнең граматик төзелешен, аның нечкәлекләрен һәм кулланылыш үзенчәлекләрен аралашу процессында дөрес кулланырга өйрәтү әлеге икенче баскычта, шул исәптән 9 нчы сыйныфта да төп максатлардан санала. Татарстан Республикасында татар теленең дәүләт теле булуы, аның татар халкының рухи мирасын буыннан-буынга җиткерү чарасы икәнлеге, кешеләренең үзара аралашуында, шәхеснең формалашуында һәм дөньяны танып белүендә төп чыганак булуын укучыларга җиткерү бурычы да **7 нче сыйныфта** да үтәлә. Бу сыйныфта татар теленең төп эчтәлеге өйрәнелә, укучыларга татар теле буенча системалы, фәнни яктан ныклы белем бирелә, уку эшчәнлегенең төп төрләре формалаша һәм үстерелә.

Соңгы елларда республикада татар теленең куллану даирәсе киңәйде, иҗтимагый функциясе көчәйде. Милләтара мөнәсәбәтләрне якынлаштыручы, җайга салучы чара буларак та аның мөмкинлекләре үсте. Укучыларда **лингвистик** (тел), **аралашу** (коммуникатив), **этнокультура өлкәсенә караган** (культурологик) **компетенцияләр** булдыру татар мәктәбендә татар теленә өйрәтү алыштыргысыз өлешен тәшкил итә.

Лингвистик компетенция

Тел система һәм иҗтимагый-мәдәни күренеш буларак өйрәнелә. Татар теленең барлык бүлекләре буенча үзләштерергә тиешле түбәндәге төп теоретик мәгълүматлар карала:

1) татар теленең иҗтимагый-мәдәни роле; татар милли әдәби теле һәм аның орфографик һәм орфоэпик нормалары; телнең фонетик системасы һәм аның закончалыклары, комбинатор һәм позицион аваз үзгәрешләре; татар телендә аваз һәм фонема, транскрипция; иҗек, татар теленең иҗек калыплары; басым һәм аның төрләре; интонация һәм аның компонентлары;

2) сүз, аның лексик мәгънәсе; сүзләрнең мәгънә ягыннан төрләре; татар теленең сүзлек составы, аның ачык система тәшкил итүе; сүзләрне килеп чыгышы, кулланылыш даирәсе һәм активлыгы ягыннан төркемләү; фразеологик әйтелмәләр, аларның мәгънә үзенчәлекләре; лексикография;

3) сүзләрнең мәгънәле кисәкләре, аларның төрләре, сүз ясалыш ысуллары;

4) мөстәкыйль сүз төркемнәренең лексик-семантик һәм морфологик-синтаксик үзенчәлекләре, бәйләгеч һәм модаль сүз төркемнәренең грамматик үзенчәлекләре, сөйләмдә кулланылышлары;

5) сүзтезмә һәм җөмлә, сүзләр һәм җөмләләр арасында бәйләнеш төрләре; җөмләнең аерымланган кисәкләре; җөмләләрне төркемләү принциплары; кушма җөмлә һәм аларның мәгънә ягыннан төрләре; туры һәм кыек сөйләм; текст, аның төзелеше; татар телендә тыныш билгеләре;

6) функциональ стильләр, аларның лексик-грамматик үзенчәлекләре.

Лингвистик компетенция (укуыларның ана теленнән мәгълүматлылыгы) фонемалар, морфемалар, сүз ясалышы, сүзтезмәләр, җөмләләр, җөмлә кисәкләре, лексик һәм грамматик берәмлекләр, лингвистик анализ һ.б.ш темаларны түбәндәге темалар үз эченә ала:

Телнең кеше тормышында һәм җәмгыятьтә тоткан урыны.

Татар теле – Татарстан Республикасының дәүләт теле. Татар теле – татар халкының милли теле. Матур әдәбият һәм аның нормалары турында төшенчә.

Татар теленең үсештә булуы. Соңгы елларда татар теле лексикасындагы үзгәрешләр. Тел белеменә караган сүзлекләр һәм алардан файдалану.

Коммуникатив компетенция

Сөйләм эшчәнлегенең төрләре (тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу һәм язма сөйләм) үзләштерелә. Беренче этапта укучылар укылган яки тыңланган текстның темасы, төзелеше һәм төп фикерен, жанрын ачыклый, текст буенча әңгәмә үткәрә, үз фикерен дәлилли, телнең орфографик һәм орфоэпик, лексик, морфологик, синтаксик нормаларын саклап, эчтәлеген кыскача, тулы, сайлап алып, телдән яки язмача җиткерә. Телнең әдәби тел нормаларын саклап, төрле темаларга диалогик һәм монологик сөйләм оештыра. Төрле стиль һәм жанрдагы текстлар төзи. Төрле типтагы язма эшләр, шул исәптән компьютер технологияләре кулланып, укучы диктант, изложение, сочинение һ.б. эшләр башкара. Татар сөйләм әдәбе нормаларын дөрес һәм урынлы куллана.

Аралашу (коммуникатив) **компетенциясе** ул – башкалар әйткәнне аңлау һәм үз фикереңне белдерү өчен тупланган белем, осталык, күнекмәләр җыелмасы; хәзерге татар теле нормаларына ия булу, сүз байлыгын, сөйләмнең грамматик ягын дөрес итеп үзләштерү; телдән һәм язма формада бәйләнешле сөйләм күнекмәләрен булдыру кебек эшчәнлекләр түбәндәге темаларда яктыртыла: Сөйләм. Телдән һәм язма сөйләм. Диалогик һәм монологик сөйләм. Сөйләм стильләре. Матур әдәбият теле.

Телдән һәм язма сөйләмне аеру. Тел берәмлекләрен аралашуны ситуация үзенчәлекләренә карап сайлый белү. Аралашу өлкәсенә һәм ситуациясенә бәйле рәвештә телдән һәм язма сөйләмне дөрес файдалану.

Текстның темасы, төп фикере һәм төзелеше. Аларның стильләрендә жанр төрлелеге.

Татар әдәби теле һәм аның нормалары турында төшенчә.

Сөйләм эшчәнлеге төрләрен (тыңлап аңлау, сөйләү, уку һәм язу) үзләштерү.

Укуның төрле төрләрен (танышу, өйрәнү һ.б.) үзләштерү. Уку китаплары, массакүләм мәгълүмат чаралары, интернет һ.б. чаралар белән эшләү алымнарын үзләштерү.

Иҗтимагый-мәдәнии, әхлакый, көнкүреш, уку темаларына бәйле булган монологтк һәм диалогик сөйләм үрнәкләрен төзү.

Текстның эчтәлеген кыскача , тулы яки сайлап алып сөйләү. Диктантлар, изложениеләр һәм сочинениеләр язу. Төрле стиль һәм жанрдагы текстлар төзү: бәяләмә, аннотация, хат, ышаныч кәгазе, гариза, тезис, конспект һ.б.ш.

Этномәдәни компетенция

Укучыларга телнең милли мәдәниятне чагылдыру формасы булуы аңлатыла. Тел чаралары ярдәмендә халыкның милли үзенчәлекләрен сурәтләү мөмкинлекләре өйрәтелә. Тәкъдим ителгән текстлардан халык авыз иҗаты үрнәкләрен, тарихи лексиканы аеру, аларның төрләрен һәм мәгънәләрен ачыклау. Татар милләтенең дөньяны танып белүен чагылдырган төп төшенчәләр, аларның сүздә, сүз мәгънәсендә чагылыш үзенчәлекләре өйрәтелә. Татар халык иҗаты үрнәкләрендә сүзнең кулланылышы, төшенчәләрне бирү мөмкинлекләре анализлана.

Шулай итеп, татар мәктәбе өчен ана телен укыту программасы эшлекле якын килүгә нигезләнә һәм аны тормышка ашыру өчен кирәкле алшартларны күзаллап төзелә. Укучыларның сөйләм эшчәнлеге үсеше һәм шәхси үсеш-үзгәреше югарыда саналган компетенцияләрдә ачык чагыла: коммуникатив компетенция төркемендә өйрәнелә торган тел материалы аралашу күнекмәләре булдыру максатын күздә тотып бирелә, лингвистик компетенция төркемендә аралашу өчен кирәкле тел материалының төзелеше, структурасы, эчтәлеге тәкъдим ителә, социомәдәникомпетенция төркемендә тел материалы халыкның мәдәниятен һәм тарихын чагылдыра торган билге буларак бирелә.

Этнокультура өлкәсенә караган (культурологик) **компетенция,** ягъни телне милли-мәдәни яссылыкта үзләштерү ул – укучыларны сөйләмгә милли үзенчәлекләрне чагылдырган текстлар белән эшләү, тормыш-көнкүреш, гореф-гадәт үзенчәлекләрен, сынлы сәнгать әсәрләрен, халык авыз иҗаты үрнәкләрен белү, татар сөйләм этикетына ия булу.

Эш программасының төп максаты:

7 нче сыйныфта татар телен укыту ана телен укытуның икенче баскычына (5-9 нчы сыйныфлар) туры килә. **Моның төп максаты** түбәндәгеләрдән гыйбарәт:

1. Беренче баскычта күрсәтелгән максатка ирешүне тагын да камилләштерү, ягъни укучыларның тулы грамоталылыгына ирешү, сөйләмә һәм язма тел культурасын күтәрү.
2. Татар теле фәне нигезендә эзлекле белем бирү; телне гамәли куллану культурасын булдыруга ныклы нигез салу.

3. Милли горурлык тәрбияләү, тел аркылы үз халкыңның тарихын, гореф-гадәтләрен, психологиясен тирәнрәк үзләштерү.

4.Укучыларның башлангыч мәктәптә һәм 5-6 нчы сыйныфларда татар теленнән фонетик, орфоэпик, орфографик, лексик, грамматик, морфологик нигезләреннән алган белемнәрен системалаштыру, катлаулырак формаларда өйрәтүне дәвам итү;

5. Укучыларның иҗади һәм мөстәкыйль фикерли алу мөмкинлекләрен үстерү, үз фикерләрен дәлилли белергә күнектерү;

6. Укучыларның гомуми грамоталылыгын тикшерү һәм үстерү өчен төрле характердагы диктантлар, шулай ук сүзлек байлыгын арттыру, бәйләнешле сөйләм үстерү, логик фикерләү дәрәҗәсен камилләштерү максатыннан сочинение һәм изложенияләр яздырыла.

Әлеге максатларны коммуникатив, фәнни һәм тәрбияви яктан карасак, алар түбәндәгечә:

1) *коммуникатив максат*: укучыларны ана телендә иркен сөйләшергә һәм аралашырга, логик эзлекле итеп уйлый белергә, фикерне төгәл, ачык итеп җиткерә белергә өйрәтү; туган телнең аралашуда, рухи-әхлакый нормалар формалашуда һәм дөньяны танып белүдә төп чара булуын, аның эстетик кыйммәтен аңлату;

2) *фәнни максат*: татар теленең фонетик, график, орфографик, орфоэпик, лексик, сүз төзелеше һәм ясалышы, грамматик, стилистик нигезләре турында теоретик мәгълүмат бирү;

3) *тәрбияви максат*: туган телгә ихтирам һәм ярату хисләре тәрбияләү; укучыларда гуманлылык хисләрен тәрбияләү; әти-әниләргә, инвалидларга, ятим балаларга шәфкатьлелек хисләрен тәрбияләү; матурлыкны күрә, тоя белергә өйрәтү; туган як табигатен яратырга өйрәтү; туган илең белән горурлану, аны саклау; сәламәт яшәүнең бер төре булган спорт белән кызыксындыру һ.б.

Укытуның икенче баскычында татар теле фәнен укытуның төп бурычлары түбәндәгеләр:

Әлеге максатларны тормышка ашыру өчен куелган **бурычлар**:

●укучыларның башлангыч мәктәптә татар теленең фонетик, график, орфографик, орфоэпик, лексик, сүз ясалыш, грамматик, стилистик нигезләреннән алган белемнәрен системалаштыру, катлаулырак формаларда өйрәтүне дәвам итү һәм телне тулы бер система буларак күзаллауны булдыру;

●укучыларның иҗади һәм мөстәкыйль фикерли алу мөмкинлекләрен үстерү, үз фикерләрен дәлилләргә күнектерү;

●телнең төп грамматик чараларын сөйләм процессында куллануга ирешү;

● язма һәм сөйләмә тел чараларын дөрес куллана белергә, аларны чагыштыра һәм кирәклесен сайлый, бәяли белергә өйрәтү;

●татар әдәби теле нормаларын һәм стилистик мөмкинлекләрен ачык күзаллауга, аларны тиешенчә куллана белүгә өйрәтү;

●телнең милли мәдәниятнең чагылышы булуын, тел һәм тарих бердәмлеген аңлату; татар теленең милли-мәдәни үзенчәлегенә төшендерү; татар һәм башка халыкларның рухи мирасына ихтирам тәрбияләү;

●татар халкының этник төркемнәре һәм диалектлары, төрки телләр, татар теле, татар язуы, татар халкының рухи, әхлакый, мәдәни мирасы турында мәгълүмат бирү;

●татар телен иҗтимагый күренеш буларак аңлау, тел нормаларын саклап, тормышның төрле ситуацияләренә бәйле рәвештә тел чараларын дөрес кулланып, аралаша-аңлаша белү;

●тел берәмлекләрен танып, аларны тикшерә, рус теле белән чагыштыра алу һәм аралашуда урынлы куллану күнекмәләрен камилләштерү;

●текст һәм Интернет, электрон уку-укыту ресурслары, башка мәгълүмати чаралар белән эшләү, аннан кирәкле мәгълүматны ала белү һәм шуны тиешенчә үзгәртә алу күнекмәләрен үстерү;

●укучыларның орфографик һәм пунктуацион грамоталылыгын камилләштерү;

● Татар теленең барлык тармаклары буенча эзлекле рәвештә фәнни белем бирү.

●Сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыру. Туган телдә матур һәм дөрес аралашырга өйрәтү.

● Телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү, татар теле мөмкинлекләреннән тулысынча файдалана белергә өйрәтү.

● Татар телен башка фәннәр буенча белем алу чарасы буларак кулланырга өйрәтү күнекмәләре булдыру.

● Укучыларның логик фикеләү сәләтләрен үстерү.

● Дәреслек, өстәмә һәм белешмә әдәбият белән эш итү, уку, язу күнекмәләрен камилләштерү.

Укучыларның гомуми грамоталылыгын тикшерү һәм үстерү өчен төрле характердагы диктантлар, шулай ук сүзлек байлыгын арттыру, бәйләнешле сөйләм үстерү, логик фикерләү дәрәҗәсен камилләштерү максатыннан сочинение һәм изложениеләр яздырыла.

Эш программасы тел белеме тармаклары арасында системалылык һәм эзлеклелек, фәннилек, аңлаешлылык принципларын истә тотып төзелде.

7 нче сыйныф өчен төзелгән эш программасының бурычлары:

Бу юнәлештә эшне уңышлы алып бару өчен, түбәндәге **бурычлар** куела:

1. “Татарстан Республикасы халыклары телләре турында”гы Татарстан Республикасы Законын тормышка ашыру
2. Татар теле фәненең төп бүлекләре һәм категорияләре, татар теленең төрләре һәм аларның үсеш юллары белән таныштыру.
3. Укучыларда татарча әйтмә һәм язма сөйләм культурасы булдыруны татарча сөйләү, уку, язу күнекмәләрен көндәлек ихтыяҗга әйләндерү аша тормышка ашыру.
4. Дәреслекләрдә бирелгән төп төшенчәләрне, терминнарны һәм билгеләмә-кагыйдәләрне укучыларның аңлы рәвештә үзләштерүенә ирешү.

7 нче сыйныфка килгәндә уку елы башында укучылар түбәндәге белем-күнекмәләргә ия:

1.Сүзләрне фонетик яктан, төзелеше һәм сүз төркеменә мөнәсәбәте ягыннан тикшерү; ике баш кисәге дә булган җөмләләрне синтаксик яктан тикшерү; таныш модельләр нигезендә гади һәм кушма җөмләләр төзү.

2.Аерым күрсәтелгән таныш сүзнең мәгънәсен аңлату; 1-6 нчы сыйныфларда алган мәгълүматларга нигезләнеп, кирәкле орфограммаларны табу, сүзләрнең язылышын, тыныш билгеләренең куелышын дәлилләү; җөмлә азагында тиешле тыныш билгеләрен һәм кушма җөмлә өлешләре арасында өтер кую.

3. Сүз төркемнәрен һәм аларның үзенчәлекле грамматик билгеләрен тану, мисалларны морфологик һәм өлешчә синтаксик яктан тикшерү.

4. Теоретик материалларга туры килә торган орфограммаларны мисаллар эченнән табу.

5. Сүзләрнең дөрес язылышын дәлилләү.

6. Сөйләмдә ярдәмче һәм синоним сүзләрне дөрес куллану.

7. Алынма сүзләргә төрләндергеч кушымчаларны дөрес ялгау.

8. Алмашлыклардан һәм теркәгечләрдән фразаара бәйләнеш чаралары буларак оста файдалану.

9.Текст эчендә цифрларны дөрес язу.

10. Катлаулы план төзү. План нигезендә сочинениегә материал туплау, аны билгеле бер эзлеклелеккә китерү.
11. Сөйләм төрләрен (сыйфатлама, хикәяләү һәм хөкем йөртү) аеру, шуларга туры китереп, сочинениеләр язу, телдән, монологик һәм диалогик формаларда сөйләү;
12. Берәр хәл яки вакыйга хакында мәкалә язу;
13. Изложение, сочинение һәм башка язмаларны камилләштерү (тулыландыру, редакцияләү).
14. Эш кәгазьләре төреннән расписка һәм акт яза белү.
15. .Бирелгән таныш сүзнең мәгънәсен аңлату; башлангыч сыйныфта өйрәнгәннәрне истә тотып, өйрәнелгән орфограммаларны табу; җөмләдәге сүзләрнең язылышын аңлату, җөмлә ахырында һәм кушма җөмләдә тиешле билгеләрен кую;
16.Татар теленең үз сүзләрен һәм алынма сүзләрне аеру, мәгънәләрен аңлау; төрле сүзлекләрдән файдалана белү; фразеологик әйтелмәләрнең мәгънәләрен аңлау;
17.Эш кәгазьләре төрләреннән хат, мәкалә һәм белешмә яза белү.

7 нче сыйныфта бирелә торган һәм уку елы дәвамында укучылар үзләштерергә тиешле осталык һәм күнекмәләр:

1. Ел дәвамында өйрәнелгән синтаксик күренешләрне җөмлә һәм текст эчендә танып, аларга аңлатма бирү
2. Төрле калыптагы гади җөмләләр(ике яки бер составлы җөмләләр ,эндәш һәм кереш сүзле җөмләләр, тиңдәш кисәкле яки аерымланган иярчен кисәкләре, гомумиләштерүче сүзләре булган җөмләләр) төзү, аларны язма сөйләмдә урынлы файдалану.
3. Төрле калыптагы гади җөмләләргә(ике яки бер составлы җөмләләр ,эндәш һәм кереш сүзле җөмләләр, тиңдәш кисәкле яки аерымланган иярчен кисәкләре, гомумиләштерүче сүзләре булган җөмләләр) синтаксик анализ ясый белү.
4. Төрле калыптагы гади җөмләләрнен(ике яки бер составлы җөмләләр ,эндәш һәм кереш сүзле җөмләләр, тиңдәш кисәкле яки аерымланган иярчен кисәкләре, гомумиләштерүче сүзләре булган җөмләләр) җөмлә кисәкләрен һәм алар арасындагы бәйләнешләрне схематик рәвештә күрсәтә белү.
5. Җөмләдәге һәр кисәкнең нинди сүз төркеме белән билгеләнүен һәм җөмләдәге ролен аңлата белү.
6. Телдән сөйләмдә барлык төр җөмләләрне дөрес интонация белән уку(әйтү).
7. “Гади җөмлә синтаксисы” нда өйрәнелгән тыныш билгеләрен язмада дөрес кую.
8. Җөмләләрне дөрес интонация белән укырга, алар азагында тыныш билгеләрен дөрес куярга өйрәтү.
9. Тойгылы җөмләләрне башка җөмләләрдән аерырга, алардан тиешенчә файдаланырга күнектерү.
10. Ия белән хәбәр арасында дөрес интонацияне сакларга күнектерү.
11. Сөйләмдә ия белән хәбәрнең ярашмау күренешен, җөмлә кисәкләрен танып-белүләренә ирешү.
12. Эндәш һәм кереш сүзле җөмләләрне дөрес интонация белән укырга, язмада аларга бәйле тыныш билгеләрен дөрес куярга өйрәтү.
13. Укучыларның җөмләдә аерымланган хәл һәм аныклагычларның чикләрен билгели, аларны дөрес интонация белән укый, тыныш билгеләрен куя белүләренә ирешү.
14. Тиңдәш кисәкләрне тиешле интонация белән укырга, алар янында тыныш билгеләрен дөрес куярга өйрәтү.
15. Диалогик сөйләмдә ким җөмләләрне куллана белүләренә ирешү.
16. Сөйләмдә бер составлы җөмләләрне урынлы файдаланырга күнектерү.
17. Җөмләнең төрле урыннарында килгән ымлык һәм аваз ияртемнәрен дөрес файлану һәм тиешле интонация белән уку күнекмәләре булдыру.

18. Сыйфатлама, эмоциональлек, модальлек элемнтларын кертеп, образларга характеристика (бәяләмә) яза белү.
19. Сөйләм этикеты нормаларына туры китереп, әсәргә яки геройлар арасындагы мөнәсәбәткә телдән яки язмача бәя бирү.
20. Эш кәгазьләренең бер төре буларак, гариза язу.
21. Теоретик материалларга туры килә торган орфограммаларны мисаллар эченнән табу.
22. Сүзләрнең дөрес язылышын дәлилләү.
23. Изложение, сочинение һәм башка язмаларны камилләштерү (тулыландыру, редакцияләү).
24. Катлаулы план төзү. Шуңа нигезләнеп язма яки телдән сөйләм төзү. Сөйләм төрләрен (сыйфатлама, хикәяләү һәм хөкем йөртү) аеру, шуларга туры китереп, сочинениеләр язу, телдән, монологик һәм диалогик формаларда сөйләү;

5 – 9 нчы сыйныфларда татар теленең төп эчтәлеге өйрәнелә, укучыларга татар теленнән системалы, фәнни яктан ныклы белем бирелә, уку эшчәнлегенең төп төрләре формалаша һәм үстерелә. Татар теле фәне уку-укыту планында һәм белем бирүнең икенче баскычында белем бирү программасының төп нигезендәге фәннәрнең берсен тәшкил итә. 7 нче сыйныф икенче баскычта белем бирүнең урта буыны буларак, тулысы белән гади җөмлә синтаксисын өйрәнүгә, синтаксисны фәнни материал буларак кабул итүгә корылган.

Татар теленнән эш программасы **7 нче сыйныфта** гамәлдәге базис план буенча атнага 3 дәрес исәбеннән барлыгы 105 сәгатькә каралган. <u>Эш программасы тел белеме тармаклары арасында системалылык һәм эзлеклелек, фәннилек, аңлаешлылык принципларын истә тотып төзелде.</u>

Татар теле дәресләре Н.В.Максимов, Г.Ә.Нәбиуллина төзегән “Татар телендә гомуми белем бирү оешмалары өчен уку әсбабы” буларак тәкъдим ителгән 7 нче сыйныф өчен “Татар теле” дәреслеге (Казан, “Татарстан китап нәшритяы”, 2014 нче ел) буенча укытыла.

Өстәмә әдәбият буларак өстәмә күнегүләр өчен алдагы елларда басылып чыккан төрле авторлар - Р.Г.Хәсәншина, Ф.С.Сафиуллина, Б. Мифтаховлар төзегән татар урта гомуми белем бирү мәктәпләренең 7 нче сыйныфы өчен татар теле дәреслекләреге, Н.В.Максимов төзегән “5 - 7 нче сыйныфлар өчен дидактик материаллар” (Казан,”Мәгариф” нәшрияты, 2003 нче ел) кулланыла

Программаны зләштерүдән көтелгән нәтиҗәләр һәм тикшерү төрләре

Гомуми төп белем бирү мәктәбенең 7 нче сыйныфында ана теле предметын өйрәтү тел берәмлекләрен таный, аңлый һәм анализлый белү күнекмәләре белән бергә, сөйләм культурасын үстерүне, төрле типтагы һәм жанрдагы мәгълүматны үзләштерүне, аларны, сөйләм ситуациясенә һәм төренә карап, дөрес, төгәл итеп башкаларга җиткерә алуны, татар теленең әдәби һәм сөйләм әдәбе нормаларын күз алдында тота.

Шәхси нәтиҗәләр:

- татар теленең татар халкы өчен төп милли-мәдәни кыйммәт булуын, ана телендә шәхеснең әхлакый, рухи һәм иҗади яктан формалашудагы ролен аңлау;
- туган телгә мәхәббәт һәм аның белән горурлану хисләре тәрбияләү, туган телне саклау һәм үстерү өлкәсендә эшләргә теләк, омтылыш уяту;
- туган телдә аралашу, үз фикереңне һәм хисләреңне төгәл, анык, күпьяклы итеп белдерү өчен кирәкле булган сүзлек составын һәм грамматик, стилистик чараларны белү;
- аралашу төренә һәм ситуациясенә бәйле сөйләмне куллана һәм үзара бәйли белү;

- иптәшләренең сөйләменә игътибар итү, үзеңнең сөйләмеңә күзәтеп бәя бирү, хаталарны төзәтү, бәхәстә катнашу, төрле дәлилләр кулланып, тема буенча фикер алышу.

Предметны үзләштерү барышында ирешкән нәтиҗәләр:

- сөйләмиятнең барлык төрләрен (тыңлау, аңлау, уку, язу) үзләштерү: язма һәм сөйләм теленә караган мәгълүматның темасын, төп һәм өстәмә фикерен аңлау; төрле стильгә һәм жанрга караган текстларны дөрес уку һәм аңлау; төрле чыганаклардан мәгълүмат туплый белү; сүзлекләрдән һәм электрон чаралардан дөрес файдалана белү; аерым бер темага караган материалны туплый, анализлый, эшкәртә һәм үзгәртә белү;
- татар теленең төп функцияләрен, татар теленең башка төрки телләр арасында тоткан урынын, телнең мәдәният, җәмгыять белән тыгыз бәйләнешен аңлау;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен булдыру, тел катламнарының, ярусларының үзара бәйләнешен һәм мөнәсәбәтен аңлау;
- тел белеменең төп төшенчәләрен үзләштерү, аның тармаклары турында мәгълүмат булдыру; тел һәм сөйләм, сөйләм төрләре, аралашу ситуацияләре; сөйләм теле, функциональ стильләр, матур әдәбият теле; текст һәм аның төрләре; телнең төп берәмлекләре, аларның аермалы билгеләрен, сөйләмдә кулланылу үзенчәлекләрен белү;
- телнең төп стилистик чараларын, телнең әдәби нормаларын, сөйләм әдәбе нормаларын белү, аларны сөйләмдә дөрес кулланырга өйрәнү;
- тел һәм сөйләм берәмлекләрен аера һәм анализлый белү; тел һәм стилистик чараларның кулланылышына бәйле рәвештә сөйләм төрләрен аера һәм чагыштыра белү;
- телнең сәнгати чараларын аеру, аларның эстетик функцияләрен белү.

7 нче сыйныфта татар телен укытуның предметара нәтиҗәләре:

- татар теленең башка фәннәрне өйрәнү һәм белем алу чарасы икәнен аңлау;
- татар телен әдәбият белән бәйләп, тел чараларының матур әдәбият әсәрләрендәгетәэсир көчен, сәнгатьлелеген булдыруда ролен ачыклау; чор әдәбиятына хас тел-сурәтләү чараларының үзенчәлекләрен ачу;
- телне әдәбият белән бәйләп, укыган яки тыңлаган әсәрнең эчтәлеген, планын, конспектын, резюмесын логик эзлекле итеп язарга, сөйләргә өйрәтү;
- телне мәдәният белән бәйләп, татар теленең байлыгына һәм матурлыгына хөрмәт, зәвык тәрбияләү;
- татар телен рус теле белән бәйләп, телләр һәм халыклар арасындагы уртак хәзинә – рухи кыйммәтләргә ихтирам, башка милләт вәкилләренә карата түземле–ихтирамлы мөнәсәбәт тәрбияләү; телләрнең үзара багланыш-мөнәсәбәтләрен, шул мөнәсәбәтләр нәтиҗәсендә уртак төшенчәләр һәм тел берәмлекләре барлыкка килүне аңлату;
- рус һәм чит телләр, әдәбиятлар белән бәйләп, татар теленең милли-мәдәни үзенчәлекләрен өйрәтү, алган белемнәрне төрле тел күренешләрен аңлатуда куллану;
- телне тарих, җәмгыять белеме фәннәре белән бәйләп, дөнья, кешелек җәмгыяте, аның үсеше турында күзаллау формалаштыру, җәмгыять үсешенең телгә турыдан-туры мөнәсәбәте булуын җиткерү;
- татар теле дәресләрендә алган белем һәм күнекмәләрне телнең кеше һәм җәмгыять тормышында тоткан урынын аңларга ярдәм итү;сөйләмне дөрес куллана, бәяли белергә, үз фикереңнең уңай һәм тискәре якларын аңларга, камилләштерергә өйрәтү;

- әдәби әсәрләрнең теле белән эшләгәндә, татар теле – бәйләүче чараларга бик бай тел, шул чаралар системасын, алар белдергән мәгънәләрне нәтиҗәлерәк үзләштерү максатыннан, стиль мөмкинлекләрен дә исәпкә алып, фикерне төгәл бирердәй сүзтезмә һәм җөмләләрне телебез хәзинәсеннән сайлап ала белү.

Төренә, максатына карап дәресләрдә кулланыла торган педагогик технологияләр:

1. Шәхескә юнәлдерелгән
2. Тикшерү-проект
3. Эзләнү
4. Уку мәсьәләсен кую
5. ИКТ
6. Модульле-блоклы

Программа нигезендә дәресләрнең эчтәлеге.

“Татар урта гомуми белем бирү мәктәпләре өчен татар теле программасы” укучылар үзләштерергә тиешле мәсьәләләр һәм темаларны гомумән күрсәтү белән чикләнә. Аларның **эчтәлеге** дәреслекләрдә ачыла. Тел дәресләрен әдәбият дәресләре белән тыгыз алып бару күздә тотыла. Бу укучылар сүзнең мәгънәсен, кулланыш үзенчәлеген, “тәмен” дөрес тоярга өйрәнсен өчен эшләнә. Өй эшләре күләме дәрестә башкарылганның өчтән бер өлешеннән артмаслык итеп билгеләнә. Яңа материалны аңлатуда әңгәмә алымы өстенлек ала. Дәресләрдә кыска гына диктант, изложение яки сочинениеләр яздыру да исәпкә алына. Болардан тыш дәресләрдә тулы күләмле язма эшләр дә үткәрелә. Бер үк вакытта алар балаларның белемнәрен тикшерү һәм бәяләү эшләре дә булып торалар.

Программа нигезендә үтелергә тиешле төп темаларга дәресләр бүленеше түбәндәгечә (10.08. 2010 елда үткән ТР Минзәлә муниципаль районының татар теле һәм әдәбияты укытучылары район берләшмәсенең беренче утырышы карары буенча):

№	Тема	Программа буенча сәгать саны	Эш программасы буенча
1	6 нчы сыйныфта үткәннәрне искә төшерү.	6	6
2	Гади җөмлә синтаксисы һәм тыныш билгеләре.	10	10
3	Синтаксик берәмлекләр. Сүзтезмә	10	10
4	Җөмлә төрләре.	12	17
5	Җөмләнең грамматик кисәкләре.	32	35
6	Кабатлау.		9
7	БСҮ: изложение язу (1), өйдә язылган изложениене бергәләп тикшерү (2)	16	16

7 нче сыйныфта татар теленнән үзләштерелергә
һәм камилләштерелергә тиешле гомумкүнекмәләр

Уку эшчәнлеген оештыра белү юнәлешендә	Китап, өстәмә мәгълүмат белән эш итә белү	Фикерләү белән бәйле күнекмәләр	Телдән һәм язма сөйләм үстерү һәм аралаша белү юнәлеше
1. Уку мәсьәләләрен мөстәкыйль билгеләү. 2. Уку операцияләрен планлаштыру. 3. Белем алуның рациональ ысулларын сайлау. 4. Үз-үзеңә контроль ясауның төрле формаларын үзләштерү. 5. Мөстәкыйль белем алу буенча эш башлау.	1. Дәреслек белән эш итә белү. 2. Төрле чыганаклар белән мөстәкыйль эш итә белү. 3. Төрле текстлар белән эш иткәндә сәнгатьлелекне саклый белү. 4. Эчтәлекне аңлап, тиешле тизлектә, дөрес уку: - уку елы башында — 75-115 сүз; - уку елы ахырында — 85-125 сүз. 5. Сүзлекләрдән файдалана белү, белешмә әдәбият белән системалы эшләү. 6. Китапханәдә систематик каталог белән эш итә белү. 7. Аудио-видео белән эш итә белү.	1. Уку мәсьәләсен куя белү. 2. Танып белү активлыгын үстерү. 3. Яңа теманы аңлауга мотив тудыру. 4. Төшенчә, термин, кагыйдә, закончалыкларны аңлап кабул итү күнекмәсен камилләштерү. 5. Логик алымнардан чагыштыру, анализ, гомумиләштерү, нәтиҗә ясау күнекмәләрен камилләштерү. 6. Грамматик анализ төрләрен үзләштерү: • мөстәкыйль сүз төркемнәренә морфологик анализ; • ярдәмлек сүз төркемнәренә морфологик анализ. 7. Тикшеренү ысуллары: • модельләштерү; • охшатып эшләү.	1. Телдән сөйләм: • кагыйдәләрне аңлап эзлекле сөйли белү күнекмәсе; • сорауны формалаштыра белү һәм тулы җавап бирә белү күнекмәсе. 2. Язма сөйләм: • күчереп язу; • сүзлек диктанты — 25-30 сүз; • контроль диктант — 120-130 сүз, • катлаулы план буенча изложение язу: - уку елы башында — 250-300 сүзле текст (язманың күләме — 140-160 сүз); - уку елы ахырында —300-350 сүзле текст (язманың күләме — 160-180 сүз); • фикер йөртү элементлары кертеп, гади яки катлаулы план төзеп сочинение язу; • эш кәгазьләреннән гариза язу

Укучыларның белем дәрәҗәсенә таләпләр:

Фонетика буенча:

- сүзләргә фонетик анализ ясау;
- орфоэпик һәм орфографик сүзлекләрдән файдалану;

Лексикология буенча:

- Сүзләрне һәм фразеологизмнарны урынлы куллану, аларның мәгънәләренә аңлатма бирә белү. Синоним, омоним, антоним сүзләрне дөрес куллану. Сүз төркемнәрен куллануда стилистик төрлелек.
- Төрле типтагы сүзлекләр белән эшләү.

Сүз төзелеше һәм сүз ясалышы буенча:

- сүзләрнең мәгънәле кисәкләренә аңлатма бирә белү. Тамырдаш сүзләр табу. Сүзләрне төзелеше һәм ясалышы буенча тикшерү.
- Татар телендә сүзләрнең ясалыш ысулларын белү.
- Кушымчаларны төркемли һәм төркемнәргә аера белү. Шулай ук кушымчаларны “укый” белү

Морфология буенча:

- мөстәкыйль һәм ярдәмлек сүз төркемнәренә хас билгеләрне белү; аларны аеру, төркемләү, аларның төрләнеш үзенчәлекләрен белү һәм төрләндерә белү;
- өйрәнелгән сүз төркемнәрен лексик-грамматик мәгънәсе, морфологик һәм синтаксик билгеләре буенча аера һәм аларны таный белү. Морфологик анализ ясау.
- өйрәнелгән сүз төркемнәре белән җөмләләр һәм текстлар төзү. Суз төркемнәренең төрле ысул белән ясалышын белү.
- Сүз төркемнәрен дөрес язу һәм уку;

Синтаксис буенча:

- Сүз төркеме белән җөмлә кисәген дөрес билгеләү.
- Гади һәм кушма җөмләләрне аера белү.
- Җөмләнең әйтү максаты буенча төрен билгели белү.
- Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен табып, аларның кайсы сүз төркемнәре белән белдерелүен күрсәтү.
- **Эш кәгазьләре буенча:**
- төрле эш кәгазьләрен (мәкалә, акт, расписка һ..б.) яза белү

Сөйләм эшчәнлеге буенча:

1. Укучыларның, үз тәҗрибәләреннән чыгып, диалогик һәм монологик сөйләм оештыра белүе.
2. Укыган яки тыңлаган текстның эчтәлеген сөйләү, планын төзү.
3. Бирелгән план буенча сочинение (хикәя) язу.
4. Татарчадан русчага яки русчадан татарчага тәрҗемә итү күнегүләре эшләү.

Гомуми төп белем бирү мәктәбенең 5-9 нчы сыйныфларында укучыларның ана теленнән белем, осталык һәм күнекмәләрен бәяләү нормалары

Класс	Диктант	Изложение	Сочинение	Эш кәгазьләре	БСҮ
V (22 сәг.)	8(4)	6(2)	3(1)	Белешмә - 1 сәг. Хат язу – 1 сәг.	Мәкалә язу – 1 сәг. Язма эшләрне бергәләп тикшерү – 2 сәг.
VI (24 сәг.)	8(4)	6(2)	3(1)	Расписка язу – 1 сәг., Акт язу – 1 сәг.	Мәкалә язу – 1 сәг. Язма эшләрне (сочинение, изложение) бергәләп тикшерү – 2 сәг. Сочинениегә материал туплау, аларны эзлекле тәртипкә китерү – 1 сәг.
VII (23 сәг.)	8(4)	5(2)	3(1)	Гариза язу – 1 сәг. Хат язу – 1 сәг. Акт язу – 1 сәг.	Мәкалә язу – 1 сәг. Язма эшләрне (сочинение, изложение) бергәләп тикшерү – 6 сәг. Сочинениегә материал туплау, аларны эзлекле тәртипкә китерү – 1 сәг.
VIII (21 сәг.)	8(2)	5(2)	3(1)	Беркетмә язу – 2 сәг.	Язма эшләрне (сочинение, изложение) бергәләп тикшерү – 2 сәг. Сочинениегә материал туплау, аларны эзлекле тәртипкә китерү – 1 сәг.
IX (16 сәг.)	4(2)	2(1)	4(2)	Шартнамә язу – 1 сәг. Ышанычнамә язу – 1	Конспект, тезис турында башлангыч төшенчә - 2 сәг. Язма эшләрне (сочинение, изложение) бергәләп тикшерү – 1 сәг. Сочинениегә материал туплау, аларны эзлекле тәртипкә китерү – 1 сәг.

				сәг.	

2. Язма эшләрнең күләме һәм аларны бәяләү:

. Язма эшләрнең күләме һәм аны бәяләү:

Сыйныфлар	Контроль диктант	Изложение	Сочинение
5	4	5	4
6	4	6	5
7	4	6	6
8	4	4	6
9	4	4	7

Сүзлек диктанты –25-30 сүз

Сүзлек диктантын бәяләү

1. Пөхтә язылган, хатасы булмаган эшкә “5” ле куела.
2. Бер орфографик хаталы эшкә “4” ле куела.
3. Өч орфографик хаталы эшкә “3” ле куела.
4. Биш орфографик хаталы эшкә “2” ле куела.

Контроль диктант- ел башында 120 сүз, ел ахырында 130 сүз

3. Контроль диктантны бәяләү:

1. Эш пөхтә башкарылса, хатасы булмаган эшкә “5” ле куела. (Бер – орфографик, ике пунктуацион хата булырга мөмкин.)
2. Ике орфографик, ике пунктуацион яки бер орфографик, дүрт пунктуацион хаталы эшкә “4” куела.
3. Дүрт орфографик, дүрт пунктуацион яки өч орфографик, алты пунктуацион хаталы эшкә “3” куела.
4. Алты орфографик, биш пунктуацион яки биш орфографик, сигез пунктуацион хаталы эшкә “2” куела.

Изложение текстының күләме:

ел башында 250-300 сүз (140-160 –язма күләме)

ел ахырында 300-350 сүз (160-180- язма күләме)

4. Изложениене бәяләү

1. Тема тулысынча ачылган, фактик һәм техник хаталары булмаган, стиль бердәмлеге сакланган эшкә «5» ле куела. (Бер орфографик, ике пунктуацион яки ике грамматик хатасы булырга мөмкин.)
2. Текстның эчтәлеге темага нигездә туры килсә, фикерне белдерүдә зур булмаган ялгышлыклар җибәрелсә, бер-ике фактик, бер-ике техник хатасы булса, ике орфографик, ике-өч пунктуацион, бер грамматик хатасы булган эшкә «4» ле куела.
3. Язмада эчтәлек эзлекле бирелмәсә, стиль бердәмлеге сакланмаса, өч фактик, ике-өч техник хатасы булса, өч орфографик, дүрт пунктуацион, ике грамматик хатасы булган эшкә «3» ле куела.
4. Эзлеклелек, стиль бердәмлеге сакланмаса, язма эш планга туры килмәсә, фактик һәм техник хаталары күп булса, орфографик хаталарның саны дүрттән, пунктуацион хаталарның саны биштән, грамматик хаталар саны өчтән артса, «2» ле куела. Сочинениенең күләме һәм аны бәяләү

Иҗади эшнең бер төре буларак, сочинение — укучының язма рәвештә үти торган эше. Ул бәйләнешле сөйләм үстерү күнекмәләре булдыруда зур әһәмияткә ия. Әдәби (хикәяләү, очерк, истәлек, хат, рецензия һ. б.), әдәби- иҗади, өйрәтү характерындагы, ирекле, рәсемнәр нигезендә үткәрелә торган һәм контроль сочинениеләр була.

5. Сочинениене бәяләү

1. Язманың эчтәлеге темага тулысынча туры килсә, фактик ялгышлары булмаса, бай телдә, образлы итеп язылса, стиль бердәмлеге сакланса, «5» ле куела. (Бер орфографик яисә ике пунктуацион (грамматик) хата булырга мөмкин.)
2. Язманың эчтәлеге нигездә темага туры килсә, хикәяләүдә зур булмаган ялгышлыклар күзәтелсә, бер-ике фактик хата җибәрелсә, теле бай, стиль ягы камил булып, ике орфографик, өч пунктуацион (грамматик) яисә бер-ике сөйләм ялгышы булса, «4» ле куела.
3. Эчтәлекне бирүдә җитди ялгышлар, аерым фактик төгәлсезлекләр булса, хикәяләүдә эзлеклелек югалса, сүзлек байлыгы ярлы булса, стиль бердәмлеге дөрес сакланмаган җөмләләр очраса, өч орфографик, дүрт пунктуацион (грамматик) яисә өч-дүрт сөйләм хатасы булса, «3» ле куела.
4. Язма темага туры килмичә, фактик төгәлсезлекләр күп булып, план нигезендә язылмаса, сүзлек байлыгы бик ярлы булса, текст кыска һәм бер типтагы җөмләләрдән торып, сүзләр дөрес кулланылмаса, стиль бердәмлеге сакланмаса, биш орфографик, сигез пунктуацион (грамматик) яисә дүрт—алты сөйләм хатасы булса, «2» ле куела.

6. Изложение яздыру һәм язу методикасы

Теле һәм эчтәлеге ягыннан укучыга аңлаешлы текстны укутучы сәнгатьле итеп ике кат(сүзләрдәге авазларны ачык әйтеп,синтамга һәм җөмлә чикләрен тиешле интонация белән дөрес билгеләп, җөмләләрдәге тиңдәш һәм аерымланган иярчен кисәкләрнең чикләрен билгели алырлык итеп,кереш һәм эндәш сүзләрне,туры сөйләм формаларын сиземләрлек итеп,фактик мәгълүматларга логик басым ясап) укып чыга.

Текстта укучыга таныш булмаган сүзләр ,фразеологик әйтелмәләр тактага язып яки телдән аңлатыла.

Укытучы текстны укыганда,укучы нәрсәләр эшли ала?

Хәтерендә калдырыга авыр ,ләкин эчтәлекне бирү өчен мөһим булган кайбер нәрсәләрне,мәсәлән,ялгызлык исемнәрне,даталарны, саннарны,аерым сүзтезмәләрне,туры сөйләмне һ.б. дәфтәр битенә теркәп барырга мөмкин.

Текстта фикер эзлеклеге югалмасын өчен, үзе кирәк дип санаган фикерләрне язып бара ала.Ләкин укучы шуны истә тотарга тиеш: язып,теркәп барулар укыла торган текстны тулысы белән хәтерендә калдырыга комаучаламасын.

Укучы язмасында текстның эчтәлеген генә “сөйләп чыгырга” тиеш түгел,ә бәлки текстның (фәнни,публицистик,әдәби) стиль үзенчәлекләрен саклаган хәлдә,эчтәлекне мөмкин кадәр текстка якын бирергә тиеш.Ягъни укучы, текстның эчтәлеген, эзлеклелеген үзгәртмичә, күләмен өлешчә (70% ка кадәр киметеп) үзгәртеп, сүз һәм җөмләләрне өлешчә файдаланып, аны әдәби язма телдә бирергә бурычлы.Шуңа күрә укучы, укытучы текстны бер кат укыгач,эчтәлеге хәтерендә яхшырак калсын өчен,текстны, эзлекле итеп, эчтән генә сөйләп чыксын.Шуннан соң укучы изложениенең гади катлаулы планын төзи.Аннары, планга нигезләнеп, эчтәлекне тагын бер кат эчтән генә “сөйләп” чыга.Укытучы текстны икенче-соңгы кат укыганда, укучы эчтәлекне тулыландырырга, камилләштерергә,кирәк булган сүзләрне, сүзтезмәләрне, җөмләләрне “алып калырга” тырышы.Моның өчен абзац яисә җөмләләрдәге төп фикерне ачарга ярдәм итүче сүзтезмәләр һәм сүзләрне төгәл бирергә омтылырга кирәк.Болай эшләгәндә, ягъни текстның “өлгесе” алынганда, эчтәлекне язмада тулы һәм аңлаешлы, эзлекле һәм бәйләнешле итеп бирү тагын да җиңеләя.

Текст соңгы кабат укылгач, укучы, төзелгән планын тагын бер кат карап чыгып, кирәк дип тапса, өстәмәләр кеттә.Аннары, шул планга нигезләнеп,язмасының эчтәлеген һәм төзелешен тулысынча аныклап, ашыкмыйча гына яза башлый.

7. Язманы камилләштерү

Изложение язганда, укучы, текстның эчтәлеген язмасында эзлекле һәм дөрес бирү белән бергә, тиешле урында тыныш билгеләрен куярга, сүзләрнең ясалыш, язылыш, төрләнеш, һәм бер-берсе белән ялгану үзенчәлекләрен истән чыгармаска тиеш.Ягъни язмада сүзне төрле формаларын кирәкле урында тиешле мәгънәсендә куллана,контекст таләп иткән синонимны, сурәт чарасын файдалана белергә, гади җөмләләрнең бәйләнешен дөрес оештырырга, җөмләләр эчендә һәм ахырында тыныш билгеләрен дөрес куя белергә кирәк. Боларның барысы да текстның үзенә генә хас стилен саклап язарга ярдәм итә.

Тиешле урында кулланылган һәр сүз, сүзтезмә, җөмлә, тыныш билгесе текстның эчтәлеген һәм стилен язмада төгәл бирүдә зур роль уйный. Шуңа күрә, һәр сүзне урынлы куллану кирәк булган кебек, һәр тыныш билгесен тиешле урынына куярга кирәк. Аларны куймый калдырырга да, берсе урынына икенчесен куярга да ярамый.Шуны да истән чыгармагыз: текстта куелган һәр тыныш билгесенең язмада кабатлануы мәҗбүри түгел, ягъни укучы текстта бирелгән кайбер кушма җөмләләрне гади җөмләләр белән бирә; тиңдәш кисәкләр һәм кушма җөмлә составындагы гади җөмләләр арасындагы өтер, нокталы өтер урынына теркәгечләр, кисәкчәләр куллана яки, киресенчә, теркәгеч һәм кисәкчәләрне төшереп калдырып, алар урынына өтер, нокталы, өтер кебек тыныш билгеләрен файдалана ала.

Сыйныфның әзерлеген исәпкә алып, укытучы, алда үтелгән теманың үзләштерелү дәрәҗәсен тикшерү максатыннан, грамматик бирем дә бирә ала.

8. Сочинение яздыру һәм язу методикасы

Изложениедә, үз карашыңны белдерми генә, тыңланган кечерәк күләмле текстның эчтәлеге языла.Сочинение язганда исә, өйрәнелгән зур күләмле әсәрдә сурәтләнгән вакыйгаларга;шуларга бәйләп, язучы яшәгән, әсәрнең нигезенә алынган чорга, ул вакыттагы тарихи һәм иҗтимагый шартларга; шул чорга хас әхлакый нормаларга; әсәрдә бирелгән геройларга һ.б. карата мөнәсәбәтеңне белдереп,үзеңнең әдәби язма текстыңны "тудырасың".

Сочинение укучыларның тормыш күзәтүләреннән алган тәэсирләрен язмада грамоталы һәм эзлекле бирә белү, әдәби әсәрнең эчтәлеген үз сүзләре белән образлы телдә бәйләнешле итеп яза алу мөмкинлеген тикшерү максатыннан яздырыла.Шулай ук укучыларның тел һәм әдәбият дәресләрендә алган белемнәрен ныгыту, тирәнәйтүне күздә тотып та үткәрелә.

Әдәби сочинениеләр кайсы да булса әсәр (яки өзек) үтелеп беткәч яздырыла.Сочинение темасын укытучы бирә, язылу алымын (хикәяләү, хат, очерк, истәлек, рецензия һ.б.)укучылар үзләре сайлый.

Әдәби сочиненеләр 5-8 нче сыйныфларда-өйрәтү һәм контроль сочинение буларак үткәрелә. Аларда әсәрнең төп героена - өлешчә яки тулы, образларга чагыштырма характеристика бирелә, әсәрнең эчтәлеген ачу, сәнгатьчә эшләнешен бәяләү кебек эшләр үткәрелә.

Әдәби-иҗади сочинениеләр мөстәкыйль укылган яки дәресләрдә үткән әсәргә, андагы образ һәм вакыйгаларга карата укучы фикерен белү масатыннан яздырыла.Андый сочинениеләрне өйдә яздырганда, укучы, тәнкыйди материалларны тулырак файдаланып, үз мөнәсәбәтен ачыграк бирә ала.

Өйрәтү характерындагы сочинениеләрне язганда, укучы текст, әсәр турындагы тәнкыйть материалларыннан, сүзлекләрдән файдалана ала.

Контроль сочинениеләрне язганда, өзекне (цитатаны) бирүдә хилафлык булмасын өчен, укучыга әсәр текстыннан файдаланырга рөхсәт ителә.

Сочинениеләр картиналар нигезендә дә яздырылырга мөмкин. Укучылар картина темасын үзләренчә ачсалар да, язу алымын (жанрын) укытучы билгели. Бу төр сочинениене яздырыр алдынна төрле әсәрләрдән эятәлекне тулыландырыга ярдәм итәрлек өзекләр укылса, нәтиҗә тагын да яхшырак була.

Ирекле сочинениеләрдә тәкъдим ителгән теманы укучы үзенчә ача, вакыйга һәм геройларга, геройларның үзара мөнәсәбәтенә бәя бирә, үз фикерләрен исбатлау өчен, башка чыганаклардан һәм хыялый мөмкинлекләреннән файдалана. Бу төр сочинениеләр өчен күпмедер уртаклыгы булган берничә тема яки гомуми бер тема сайлана.

Сочинение язарга әзерлек барышында татар әдәбиятынннан программаларга карарга кирәк, чөнки темаларның барысы да мәктәп программасына нигезләнеп алына. Шуның белән бергә, дәрестән тыш укылганнарны тикшерү өчен, 1-2 ирекле тема да тәкъдим ителә.

Тема турында уйлый башлагач та, фикерләр туа.Аларны кыскача терки барырга. өйрәтелә. Шулай яза барганда, фикер тупланмасы барлыкка килер. Аннары, шул фикерләргә таянып, язманың планы төзелә.

Ни өчен план язарга кирәк соң? Сочинение ул- кечкенә күләмле фәнни эш, шуңа күрә,аны логик яктан төзек,эзлекле фактларга таянып язу өчен, план төзүнең әһәмияте бик зур.

Сочинениенең кереш һәм йомгаклау өлеше гомуми күләмнең өчтән берен алып торырга тиеш, ягъни сочинениегез уртача 3-4 бит булса, шуның 0,5 - 1 бите кереш һәм йомгаклау өлешенә бирелә.

Эзлекле һәм тулы язар өчен, план төзи белергә кирәк. Дөрес төзелгән план ул- язманың нигезе.План язмагызның эзлекле бирелгән кыскача эчтәлеген чагылдырырга тиеш.Тикшерүче, планга карап, сезнең сочинениегезнең төп темасын, әйтергә теләгән фикерегезне фактларга таянып дәлиллли һәм нәтиҗә ясый белүегезне күрә алырлык булсын.

План төзегәндә,сочинениенең төп өлешләре билгеләнә һәм бу өлешләр тагын да кечерәк өлешләргә бүленә.

План төзелеп беткәч, аның өлешләре арсындагы бәйләнешне җентекләп тикшереп чыгарга. Кирәк урыннарга кертеләсе өзекләрне(цитаталарны) билгеләргә. Шуннан соң, планыгызга нигезләнеп, язасы фикеркезне эчтән генә сөйләп чыгыгыз һәм ашыкмыйча гына яза башлагыз.

Язма эштән соң беренче юлга, кызыл юл турысыннан башлап, ялгышларның саны күрсәтелә: башта-орфографик,анна соң пунктуацион һәм стилистик хаталар саны языла.Аларны ике нокта аша күрсәтергә була:1:3:2.Бу язылыш 1 орфографик, 3 пунктуацион, 2 стиль хатасы барлыкны аңлата.

9. Изложение һәм сочинениеләрдә еш очрый торган хаталар:

--сүз ясалышында хата җибәрү;

--сүзтезмә яки җөмләләрн дөрес төземәү;

--сүз формаларын дөрес кулланмау: бер килеш кушымчасы урынынаикенчесен язу, тартым һәм зат-сан кушымчаларын бутау, җөмлә кисәкләрен бәйләүдәге төгәлсезлекләр;

--фигыль заманнарын бутау;

--тиңдәш түгел аергычлар арасына өтер кую;

--чикләрен дөрес билгеләмәү аркасында, тыныш билгеләрен үз урынына куймау(аерымланган иярчен кисәкләргә һәм эндәш сзләргә хас);

--фразаара бәйләнеш чараларын дөрес файдаланмау(бу төр кимчелекләрне сөйләм тйгәлсезлегенә дә кертергә ярый);

--туры сөйләм өлешләрен бутау һ.б.

Логик хаталар: орфографик һәм грамматик кагыйдәләрне бозу нәтиҗәсендә мәгънә төгәлсезлегенә китерә торган кимчелекләр.

Фактик хаталар:әсәр исемен,вакыйгаларны,чорны (гасыр,ел,ай,көн һ.б.);персонажларның (герой,канашучы яки аның турында нинди дә булса фикер әйтүче кешенең) исем һәм фамилияләрен,алынган цитаталарның чыганагын бутау;техник төгәлсезлекләр.

Барлык төр хаталар исәпкә алынып, изложение белән сочинениеләргә ике билге куела: беренчесе-эшнең эчтәлеге белән теленә,икенчнсе грамоталылыгына.Укучы дәфтәрләрендә алар 5/4, 4/5, 3/4 һ.б.(санаучыда- беренче,ваклаучыда- икенче бәяләр рәвешендә куела).

Башлангыч сыйныф укучыларының-бөтен төр язма эшләре, 5-8 нче сыйныф укучыларының диктантлары, язма эш башкарылган көнне санамыйча, чираттагы татр теле дәресенә кадәр тикшерелсә, 5-8 нче сыйныфларда изложение һәм сочинениеләре өчен 5-7 , өй сочинениеләрен тикшерүгә 10-12 көн вакыт бирелә. Язма эшләр укучыларга кайтарылганнан соң, алар хаталарын төзәтепяза.Контроль язма эшләр кире кайтарылмый.Уңай бәяләнмәгән язма эшләр укучы тарафыннан яңадан эшләнеш, диктантлар күчертеп яздырыла;изложение һәм сочинениеләр, укытучы күрсәтмәләре нигезендә,кабат башкарыла. Андый эшләр 1 баллга түбән бәяләнә.

Укучыларның белемнәрен бәяләү максатыннан, программа нигезендә 7 нче сыйныфта контроль диктант, контроль сочинение, контроль изложение яздыру каралган. 1 нче һәм 2 нче яртыеллыкта үткәрелә торган контроль эшләр һәм арадаш аттестация эшләре укучыларның ел дәвамында үзләштергән белемнәрен тикшерү максатыннан, грамматик биремле диктант формасында үткәрелә.

Дәресләрне укытуны тематик планлаштыру

Фән *Татар теле* **Сыйныф** 7 **Укытучы** *Әхмәтшина Лариса Михаил кызы*

Дәресләр саны

Сыйныф	**Барлыгы**	**Атнага**
7	105	3

Планлаштырылган контроль эшләр

Сыйныф	**Барлыгы**	**Административ к/э**	**Зачет**	**Тест**
7	Диктант- Изложение- Сочинение-	2 1 1	-	-

Программа

1.Татар телендә гомуми төп һәм урта белем бирү мәктәпләре өчен ана телennән ТР Мәгариф һәм фән министрлыгының 933/14 нче №лы боерыгы белән расланган урнәк программа

2. "Татар телендә гомуми төп һәм урта белем бирү мәктәпләре өчен ана теленнән программа" (5-9 нчы сыйныфлар) Төзүче авторлар: М.З.Зәкиев, Н.В.Максимов, Казан, Татарстан китап нәшрияты, 2011 нче ел.

Дәреслек

Сыйныф	**Автор**	**Дәреслек**	**Нәшрият**	**Басма елы**
7	Максимов Н.В. Нәбиуллина Г.А.	"Татар урта гомуми белем бирү мәктәбенең 7 нче сыйныфы өчен татар теле дәреслеге"	Казан, "Мәгариф", 2013	2007

Өстәмә әдәбият

7	Ф.С.Сафиуллина С.М.Ибраһимов Б.Мифтахов Р.Г.Хәсәншина	Татар урта гомуми белем бирү мәктәбенең 7 нче сыйныфы өчен татар теле дәреслекләреге	Казан, "Мәгариф" (төрле елларда басылган)	2010
	Н.В.Максимов	"Татар урта гомуми белем бирү мәктәбенең 7 нчы сыйныфы өчен дидактик материал		2003

№	Дәрес темасы Дәрес эчтәлеге элементлары	Дәрес тибы	Материалны үзләштерүнең планлаштырылган нәтиҗәсе	Укучылар эшчәнлеге төрләре	Контроль формасы	Дата	
						план	факт
1 нче чирек							
	Морфология бүлегендә үткәннәрне искә төшерү - 5						
1	Кабатлау. Сүзләрнең ясалыш ягыннан төрләре.	кабатлау	Ясалышлары ягыннан сүзләрнең тамыр һәм ясалма сүзләргә бүленүен, сүзләрнең ясалу ысуллары буенча кушымча ялгау юлы белән ясалган сүзләр, кушма сүзләр, парлы сүзләр, тезмә сүзләр, кыскартылма сүзләр булуын белү.	Әңгәмә, күчереп язу, күнегүләр эшләү.	Телдән җаваплар, мөстәкыйль күнегүләр эшләү	02.09	
2	Кабатлау. Сүзләрнең ясалышы һәм төзелеше, мәгънәле кисәкләре, мәгънәләре, сөйләмдәге роле.	кабатлау	Ясалышлары ягыннан сүзләрнең тамыр һәм ясалма сүзләргә бүленүен, сүзләрнең ясалу ысуллары буенча кушымча ялгау юлы белән ясалган сүзләр, кушма сүзләр, парлы сүзләр, тезмә сүзләр, кыскартылма сүзләр булуын белү.	Әңгәмә, күчереп язу, телдән җаваплар, күнегүләр эшләү.	Хикәя язу	03.09	
3	Кабатлау. Сүз төркемнәре:мөстәкыйль һәм ярдәмлек сүз төркемнәре.	кабатлау	Сүз төркемнәре турында гомуми төшенчәгә ия булу, аларны җөмләдә күрсәтә алу. Сүз төркемнәренең шартлы билгеләрен белү. Сүз төркемнәре белән җөмлә кисәкләре арасындагы охшашлыкларны белү.	Телдән җаваплар, мөстәкыйль күнегүләр эшләү	Телдән һәм язма җавапларны бәяләү	05.09	
4	Кабатлау.Сүз төркемнәре, аларның җөмлә төзүдәге роле.	кабатлау	Сүз төркемнәре турында гомуми төшенчәгә ия булу, аларны җөмләдә күрсәтә алу. Сүз төркемнәренең шартлы билгеләрен белү. Сүз төркемнәре белән җөмлә кисәкләре арасындагы охшашлыкларны белү.	Әңгәмә, күчереп язу, телдән җаваплар, күнегүләр эшләү.	Хикәя язу	09.09	
5	**СҮ. Үтелгәннәрне**	Сөйләм үстерү	Диагностик диктант: хаталарын	Язма сөйләмдә хәзерге	Диктант язу һзм	10.09	

	кабатлауга грамматик диктант.		бергәләп анализлау, укучыларның уку елы башына белем дәрәҗәләрен билгеләү.	татар әдәби теленең орфографик, лексик, грамматик нормаларын үтәү	грамматик бирем үтәү		
6	Хаталар өстендә эш. Кабатлау.Сүз төркемнәре һәм аларның җөмләдәге роле.	кабатлау	Әңгәмә, “Сүз төркемнәре” һәм Сүз төзелеше” моделе буенча сөйләү, төрле чыганаклар файдаланып күнегүләр эшләү.	Үз сөйләмеңнең, төзегән текстларның дөреслеген тикшерү, андагы грамматик һәм сөйләм хаталарын табып төзәтү	Сүзләрнең сүз төркемнәрен. билгеләү, аңлатма бирү	12.09	
	Синтаксис. Синтаксик берәмлекләр Сүзтезмә һәм аның төрләре – 11						
7	Синтаксис турында төшенчә. Синтаксик берәмлекләр.	яңа белем-күнекмәләр формалаштыру	Синтаксис турында гомуми төшенчәгә ия булу. Сүз, сүзтезмә, җөмлә төшенчәләрен формалаштыру. Сүзтезмә һәм тезмә сүз төшенчәләрен аеру. Мөстәкыйль белем алу күнекмәсен булдыру.	Синтаксик берәмлекләрне аера белүгә телдән һәм язма күнегүләр эшләү	Әңгәмә, сорауларга җавап, күнегүләр эшләү	16.09	
8	Сүзтезмә турында төшенчә. Сүзтезмәләрне тезмә сүзләрдән аеру.	катнаш	Синтаксик берәмлекләр турында мәгълүматлы булу. Сүзтезмә турында төшенчәгә ия булу, үзара бәйләнешкә кергән мөстәкыйль мәгънәле ике яки берничә сүздән торган төзелмәнең сүзтезмә булуын белү. Сүзтезмәнең аерым бер төшенчәгә конкретлык, төгәллек бирүен, ияргүче һәм иярүче кисәкләрдән торуын, иярүчедән чыгып, иярүче кисәккә сорау куеп булуын, иярүче кисәкнең нинди сүз төркеменнән булуына карап, сүзтезмәләрнең төркемчәләргә бүленүен белү.	Әңгәмә, сүзтезмә моделен төзү, биремнәр үтәү, күнегүләр эшләү. Синтаксис һәм пунктуация → Сүзтезмә.	Күнегүләр эшләү	17.09	
9	Исем һәм сүзтезмә. Сүзтезмәдәге бәйләүче	катнаш	Исем сүзтезмәләрне җөмләдән аерып ала белү, алардагы бәйләүче	Әңгәмә, сүзтезмә моделен төзүне дәвам	Күнегүләр эшләү	19.09	

	чаралар		чараларны күрсәтә алу, үзлектән төзи белү.	итү, биремнәр үтәү, күнегүләр эшләү.			
10	Фигыль сүзтезмә. Сүзтезмәдәге бәйләүче чаралар	катнаш	Фигыль сүзтезмәләрне җөмләдән аерып ала белү, алардагы бәйләүче чараларны күрсәтә алу, үзлектән төзи белү.	Әңгәмә, сүзтезмә моделен төзүне дәвам итү, биремнәр үтәү, күнегүләр эшләү.	Күнегү-ләр эшләү	23.09	
11	Сыйфат сүзтезмә. Сүзтезмәдәге бәйләүче чаралар	кктнаш	Сыйфат сүзтезмәләрне җөмләдән аерып ала белү, алардагы бәйләүче чараларны күрсәтә алу, үзлектән төзи белү.	Әңгәмә, сүзтезмә моделен төзүне дәвам итү, биремнәр үтәү, күнегүләр эшләү.	Күнегү-ләр эшләү	24.09	
12	Алмашлык сүзтезмә. Сүзтезмәдәге бәйләүче чаралар	катнаш	Алмашлык сүзтезмәләрне җөмләдән аерып ала белү, алардагы бәйләүче чараларны күрсәтә алу, үзлектән төзи белү.	Әңгәмә, сүзтезмә моделен төзүне дәвам итү, биремнәр үтәү, күнегүләр эшләү.	Күнегү-ләр эшләү	26.09	
13	Сан сүзтезмә. Сүзтезмәдәге бәйләүче чаралар	катнаш	Сан сүзтезмәләрне җөмләдән аерып ала белү, алардагы бәйләүче чараларны күрсәтә алу, үзлектән төзи белү.	Әңгәмә, сүзтезмә моделен төзүне дәвам итү, биремнәр үтәү, күнегүләр эшләү.	Эчтәлекне текстка якын итеп сөйләү	30.09	
14	Рәвеш сүзтезмә. Сүзтезмәдәге бәйләүче чаралар	катнаш	Рәвеш сүзтезмәләрне җөмләдән аерып ала белү, алардагы бәйләүче чараларны күрсәтә алу, үзлектән төзи белү.	Әңгәмә, сүзтезмә моделен төзүне дәвам итү, биремнәр үтәү, күнегүләр эшләү.	Күнегү-ләр эшләү	01.10	
15	Хәбәрлек сүз сүзтезмә. Сүзтезмәдәге бәйләүче чаралар.	катнаш	Хәбәрлек сүз сүзтезмәләрне җөмләдән аерып ала белү, алардагы бәйләүче чараларны күрсәтә алу, үзлектән төзи белү.	Әңгәмә, сүзтезмә моделен төзүне дәвам итү, биремнәр үтәү, күнегүләр эшләү.	Диктант язу, бирем үтәү	03.10	
16	Сүзтезмә барлыкка китерүдә бифункциональ кушымчаларның (ясагыч һәм бәйләгеч функцияле кушымчаларнын)роле.	катнаш	Бифункциональ кушымчалар (ясагыч һәм бәйләгеч функцияле кушымчалар һәмаларның сүзтезмә төзүдә роле турында белү	Сүзтезмәдә бифункциональ кушымчаларны табуга күнегүләр; язма һәм телдән җаваплар	Сүзтезмәдә бифункциональ кушымчаларны табуга күнегүләр	07.10	
17	Сүзтезмәләрне тикшерү тәртибе турында беклешмә бирү.	Катнаш	Сүзтезмәләрне тикшерү белү, схемада күрсәтү.	Карточкалар буенча мөстәкыйль эш. ЭД: Синтаксис һәм	Сүзтезмәләрне тикшерү, тест	08.10	

	Сүзтезмәләрне тикшерүгә практик күнегүләр.			пунктуация→Сүзтезмә			
18	**СҮ. “Сүзтезмәләр” темасына карата контроль диктант**	Тикшерү	Язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Дәрестә алган белемнәрне кулланып, грамоталы һәм чиста язу күнекмәсен камилләштерү.	К/диктант, грамматик бирем	10.10	
19	**Хаталар өстендә эш. К/диктантларны бергәләп тикшерү**	Ныгыту	Үз сөйләмеңнең, төзегән текстларныың дөреслеген тикшерү, андагы грамматик һәм сөйләм хаталарын табып төзәтү	Хаталар өстендә эшләү, бирелгән кагыйдәләргә мисаллар табу, дәлилләү	Хаталар өстендә эш	14.10	
	Җөмләләрне төркемләү - 12						
20	Җөмлә турында төшенчә. Ике составлы җөмлә турында төшенчә бирү.	катнаш	Тәмамланган интонация белән әйтелеп, уй-фикерне хәбәр итә торган сүз яки сүзләр тезмәсенең җөмлә дип аталуын, иясе һәм хәбәре булган яки алар сүз сөрешеннән беленә торган җөмләнең ике составлы җөмлә булуын белү.	Телдән һәм язма күнегүләр, ике составлы җөмләләрне танып белергә өйрәнү	Сочинение язу	15.10	
21	Бер составлы җөмлә. Бер составлы исем җөмлә һәм бер составлы фигыль җөмлә.	катнаш	Баш кисәкләрнең берсе генә булып, икенчесе сүз сөрешеннән дә беленмәсә, андый җөмләнең бер составлы җөмлә булуын белү. Баш кисәгенең кайсы булуыннан чыгып, аларның ике төргә: исем (атау) җөмлә һәм фигыль җөмләләргә бүленүе. Иясе булмаган җөмләнең (аны сүз сөрешеннән дә табып булмый) фигыль җөмлә дип аталуы.	Бер составлы җөмләләрне танып-белү, тексттан аеру. Телдән җаваплар, язмача күнегүләр.	Тест эшләү Бер составлы җөмләләрне кулланып кечкенә хикәя язу	17.10	
22	Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләре: хикәя, сорау, боерык җөмлә.	Яңа теманы аңлату дәресе	Сөйләүченең нинди максат белән әйтүеннән чыгып, җөмләләрнең өч төрле булуын белү. Берәр эш яки хәл турында хәбәр итә торган җөмләнең	Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен танып-белүгә төрле төр күнегүләр эшләү	Текстка якын сөйләм төзү, мөстәкыйль эш	21.10	

			хикәя җөмлә дип аталуы, аның тыныч тавыш белән әйтелүе, сорауны эченә алган һәм сорау интонациясе белән әйтелә торган җөмләнең сорау җөмлә дип аталуы, сорау җөмләләр сорауны белдергән сүзләр (сорау алмашлыклары) белән, сорау кисәкчәләре ярдәмендә, яки бары тик сорау интонациясе белән генә белдерелүе турында белү. Сөйләүченең берәр эшне кушарга яки аннан тыелырга кушуын белдергән җөмләнең боерык җөмлә дип аталуыннан, боеру җөмләнең хәбәре күбрәк төрле заттагы боерык фигыльләр белән, инфинитив фигыль белән, инфинитив фигыль һәм хәбәрлек сүзләр белән белдерелүеннән хәбәрдар булу. Хикәя, сорау, боерык җөмләләрне башка җөмләләрдән аера белү, алардан тиешенчә файдалана алу, тыныш билгеләрен дөрес кую.				
23	Тойгылы җөмлә: тойгылы хикәя, сорау, боерык җөмләләр; тойгылы җөмләдә сүзләрнең урнашуы.	Катнаш	Көчле хис белән әйтелгән җөмләнең тойгылы җөмлә булуын, аның соңында өндәү билгесе куелуын, тойгылы җөмләдә көчле тойгы интонациясе, эмоциональ бизәк өсти торган сүзләр, шулай ук сүзләрнең гадәти тәртибе үзгәрүнең зур роль уйнавын белү. Тойгылы җөмләләрне башка җөмләләрдән аера белү, алардан тиешенчә файдалана алу, тыныш билгеләрен дөрес кую.	Тойгылы җөмләләрне төзүдә катнашучы чараларны белү, кагыйдәләр белән эшләү. Язмача һәм телдән күнегүләр эшләү, җөмләләр төзү.	Телдән теоретик җавапларны бәяләү. Җөмләләр төзү	22.10	
24	Тойгылы җөмлә, җөмләнең төрле	Яңа теманы аңлату дәресе	Тойгылы җөмләләрдән тиешенчә файдалана белү, дөрес интонация	Тойгылы җөмләләрне төзүдә катнашучы	Җөмләләр төзү, тойгылы	24.10	

	урыннарында килгән эндәш һәм кереш сүзләр, ымлыклар, алар янында куела торган тыныш билгеләре		белән уку, сөйләү күнекмәләренә ия булу, язуда тыныш билгеләрен дөрес куллана, әдәби телдә сөйләү күнекмәләрен камилләштерә алу.	чараларны сөйләмдә куллана белү, төрле төр күнегүләр эшләү.	җөмләләргә телдән аңлатма бирү.		
25	Раслау һәм инкяр җөмләләр турында төшенчә, аларның сөйләмдә роле.	Катнаш	Раслау һәм инкяр җөмләләрдән тиешенчә файдалана белү, дөрес интонация белән уку, сөйләү күнекмәләренә ия булу, язуда тыныш билгеләрен дөрес куллана, әдәби телдә сөйләү күнекмәләрен камилләштерә алу.	Раслау һәм инкяр җөмләләрнең төп үзенчәлекләрен белү, сөйләмдә аларны танып-белү һәм куллануга күнегүләр эшләү.	Дәреслек һәм текст белән эш.	28.10	
26	Җыйнак һәм җәенке җөмләләр турында төшенчә, аларның сөйләмдә роле.	катнаш	Баш кисәкләрдән генә торган җөмләнең җыйнак җөмлә дип, ә баш кисәкләрдән башка тагын иярчен кисәкләре булган җөмләнең җәенке җөмлә дип аталуын белү. Җыйнак һәм җәенке җөмләләрдән тиешенчә файдалана белү, дөрес интонация белән уку, сөйләү күнекмәләренә ия булу, язуда тыныш билгеләрен дөрес куллана, әдәби телдә сөйләү күнекмәләрен камилләштерә алу.	Җыйнак һәм җәенке җөмләләрнең төп билгеләре. Аларны танып-белү, сөйләмдә куллану. Күнегүләр эшләү. Җыйнак җөмләләрдән торган текстны киңәйтеп язу.	Җыйнак җөмләләрдән җәенке, җәенке җөмләләрдән җыйнак җөмләләр төзү.	29.10	
27	Тулы һәм ким җөмләләр, аларның әдәби һәм җанлы сөйләмдә роле.	Катнаш	Җөмләдә кирәкле кисәкләрнең барысы булу-булмавыннан чыгып, җөмләләрнең тулы һәм ким жөмләләргә бүленүе. Мәгънә ачыклыгы өчен кирәкле барлык кисәкләре дә булган җөмләнең тулы жөмлә дип аталуы. Алдагы җөмләләрдән яки сүз сөрешеннән җиңел аңлашыла торган бер яки берничә кисәге төшерелгән җөмләнең ким җөмлә дип аталуы. Тулы һәм ким җөмләләрдән тиешенчә файдалана	Тулы һәм ким җөмләләрнең төп билгеләрен белү, аларны төзү һәм куллану.	Диалог төзү, күнегүләр эшләү	31.10	

			белү, дөрес интонация белән уку, сөйләү күнекмәләренә ия булу, язуда тыныш билгеләрен дөрес куллана, әдәби телдә сөйләү күнекмәләрен камилләштерә алу.				
			2 нче чирек				
28	Өстәлмәләр турында төшенчә. Әдәби сөйләмдә һәм матур әдәбиятта өстәлмәләрнең роле.	катнаш	Инде оешып беткән җөмләгә өстәлеп килгән сүзләр, сүзтезмәләр, җөмләлрнең өстәлмә дип аталуын белү. Өстәлмәләрдән тиешенчә файдалана белү, дөрес интонация белән уку, сөйләү күнекмәләренә ия булу, язуда тыныш билгеләрен дөрес куллана, әдәби телдә сөйләү күнекмәләрен камилләштерә алу.	Өстәлмәләрне танып белү, аларның әһәмиятен белү, җанлы сөйләмдә куллану.	Таблица тутыру, күнегүләр эшләү	11.11	
29	**СҮ. Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләренә карата к/изложение язарга әзерләнү**	Сөйләм үстерү	Текстның планын төзү, эчтәлеген сөйләү, изложение язу; үз сөйләменңнең, төзегән текстларныың дөреслеген тикшерү, андагы грамматик һәм сөйләм хаталарын табып төзәтү	Текстның планын төзү, эчтәлеген сөйләү, караламада язма сөйләм төзү; язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Текстка якын язма сөйләм төзү	12.11	
30	**СҮ. Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләренә карата к/изложение язу**		Телдән һәм язма сөйләмдә үз фикереңне иркен рәвештә дөрес итеп, темага туры китереп, эзлекле һәм бәйләнешле итеп белдерү	План нигезендә изложение язу, төзегән текстның дөреслеген тикшерү, андагы грамматик һәм сөйләм хаталарын табып төзәтү	Изложение	14.11	
31	Гади җөмлә төрында төшенчә бирү. Гади җөмләдә баш кисәкләрнең тиңдәшләнеп килүе.	катнаш	Җөмләнеңнигезен тәшкил итүче үзәкнең берәү генә булу-булмавыннан чыгып, җөмләләрнең гади һәм кушма жөмләләргә бүленүе. Гади җөмләдә баш кисәкләрнең тиңдәшләнеп килүе.	Гади җөмләнең төп үзенчәлеген белү; хәбәрлекле мөнәсәбәтне кабатлау. Баш кисәкләрнең тиңдәшләнеп килү һәм килмәү очракларына күнегүләр эшләү. Гади	Таблица тутыру, күнегүләр эшләү	18.11	

				җөмләгә билгеләмә бирү.			
32	Кушма җөмлә турында төшенчә. Теркәгечле кушма җөмләләр.		Җөмләнеңнигезен тәшкил итүче үзәкнең ике яки аннан күбрәк булу-булмавыннан чыгып, җөмләләрнең кушма жөмләләргә бүленүе. Кушма җөмләдә гади җөмләләрнең үзара теркәгеч ярдәмендә яки теркәгечсез бәйләнүеннән чыгып, теркәгечле һәм теркәгечсез кушма җөмләләргә бүленүе.	Кушма җөмләгә төшенчә бирү; кушма җөмләдәге гади җөмләләр арасында теркәгечләрбулу-булмавыннан чыгып ике төрен билгеләү. Танып-белүгә күнегүләр эшләү. Телдән җаваплар.	Кушма җөмләләрне танып белү һәм төрен билгеләүгә язма күнегүләр, телдән җаваплар	19.11	
33	Теркәгечсез кушма җөмләләр турында төшенчә.		Кушма җөмләдә гади җөмләләрнең үзара теркәгеч ярдәмендә яки теркәгечсез бәйләнүеннән чыгып, теркәгечле һәм теркәгечсез кушма җөмләләргә бүленүе	Кушма җөмләдәге гади җөмләләр арасында теркәгечләрбулу-булмавыннан чыгып ике төрен билгеләү. Танып-белүгә күнегүләр эшләү. Телдән җаваплар.	Кушма җөмләләрне танып белү һәм төрен билгеләүгә язма күнегүләр, телдән җаваплар	21.11	
34	**СҮ. Төрле төр җөмләләрне куллануга ирекле сочинение язу**	Сөйләм үстерү	Үз күзәтүләреңнән чыгып, язма сөйләм төзү, төрле чыганаклардан кирәкле мәгълүматны таба белү	Язма сөйләмдә үз фикереңне иркен рәвештә дөрес итеп,темага туры китереп,эзлекле һәм бәйләнешле итеп белдерү,сөйләмдә үзерге татар әдәби теленең орфоэпик,лексик һәм грамматик нормаларын үтәү, язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Сочинение	25.11	
	Җөмләнең грамматик кисәкләре - 30						
35	Җөмләнең баш	катнаш	Җөмләне дә мөстәкыйль мәгънәле һәм	Җөмләне дә мөстәкыйль	Таблица тутыру,	26.11	

	кисәкләре. Ия һәм аның төрләре: гади ия, тезмә ия; аның җөмләдәге урыны.		аерым сорауга җавап бирә торган сүзнең җөмлә кисәге дип аталуын, ия белән хәбәрнең җөмләнең баш кисәкләре булуын белү. Баш килештә килеп, җөмләдә башка сүзләргә буйсынмыйча, *кем? нәрсә?* яки *ни?* сорауларының берсенә җавап бирә торган кисәкнең ия дип аталуыннан, аның гади тезмә формалары булуыннан хәбәрдар булу. Җөмләдә баш килештән килгән исем яки алмашлыкның ия булуын, сыйфат, исем фигыль, сыйфат фигыль, сан һәм алмашлыкларның да исем мәгънәсендә килгәндә ия була алуларын белү. Ияне җөмләдә дөрес билгели алу.	мәгънәле һәм аерым сорауга җавап бирә торган сүзнең җөмлә кисәге дип аталуын, ия белән хәбәрнең җөмләнең баш кисәкләре булуын белү. Ияне табу һәм төрләрен билгеләүгә күнегүләр, кагыйдәләр белән эшләү.	күнегүләр эшләү		
36	Хәбәр һәм аның төрләре: гади хәбәр, кушма хәбәр, аларның белдерелүе, аның җөмләдәге урыны..	катнаш	Ия турында ни дә булса хәбәр итә торган җөмләнең баш кисәгенең хәбәр дип аталуын, аның *нишли? нишләтелә? ул кем? ул нәрсә? ул ни? ул нинди? ул ничек? ул кайда? ул ничә?* сорауларына җавап булуын белү. Гади хәбәрнең барлык мөстәкыйль сүзләр (исем, сыйфат, сан, алмашлык, фигыль, рәвеш) белән белдерелүен, тезмә сүз белән белдерелгән хәбәрнең дә гади хәбәр булуын, б*ар, кирәк, мөмкин, ярый* кебек хәбәрлек сүзләрнең дә гади хәбәр булуларын аңлау.	Ия турында ни дә булса хәбәр итә торган җөмләнең баш кисәгенең хәбәр дип аталуын белү. Хәбәрне табу һәм төрләрен билгеләүгә күнегүләр, кагыйдәләр белән эшләү.	Таблица тутыру, күнегүләр эшләү	28.11	
37	Ия белән хәбәр арасында сызык кую очраклары.	катнаш	Боерык, хикәя һәм шарт фигыльләрнең берсе белән яки исем һәм ярдәмче фигыль белән белдерелгән хәбәрнең ия белән бер үк	Ия белән хәбәр арасында сызык кую очракларын белү, кагыйдәләр белән	Кагыйдәләр дәфтәрендә эш. Тыныш билгеләрен	02.12	

			затта һәм санда килүен; тиңдәш ияләргә караган һәм боерык, хикәя һәм шарт фигыльләрнең берсе белән белдерелгән хәбәрнең берлектә дә, күплектә дә килә алуын; тиңдәш ияләргә караган һәм исем белән белдерелгән хәбәрнең бары тик күплек формасында гына кулланылуын; җөмләнең хәбәре исем яки исем урынына килгән башка сүз төркеме белән белдерелгәндә, ия белән хәбәр арасына сызык куелуын белү.	эшләү. Дәреслектәге һәм өстәмә җыентыклардан күнегүләр эшләү. Телдән җаваплар.	дөрес куюга мөстәкыйль күнегүләр.		
38	Җөмләнең иярчен кисәкләре, аларның мәгънәләре һәм сөйләм төзүдәге роле.	катнаш	Баш кисәкләрдән тыш җөмләдә килгәе башка кисәкләрнең иярчен кисәкләр дип аталуы, иярчен кисәкләргә аеогыч, тәмамлык, хәлнең керүе.	Шартлы билгеләр буенча белемнәрне ныгыту, җөмләләр тикшерү.	Телдән һәм язмача күнегүләр эшләү	03.12	
39	Аергыч, аның белдерелүе, сораулары; җөмләдәге урыны.	катнаш	Җөмләдә исем белән белдерелгән кисәкне ачыклап килүче *нинди? кайсы? кемнең? нәрсәнең? ничә? ничәнче?* сорауларының берсенә җавап булган кисәкнең аергыч дип аталуы. Аергыч ачыклап килгән сүзнең аерылмыш булуы. Аергычның аерылмышына ике төрле чара ярдәмендә бәйләнүе: сүз тәртибе белән, ияләк килеше кушымчасы ярдәмендә. Сүз тәртибе белән бәйләнгәндә аергычның аерылмышы алдыннан янәшә килүе. Зат алмашлыклары, исем һәм исем мәгънәсендә килгән башка сүзләр белән белдерелгән аергычларның аерылмышларына иялек килеше кушымчасы ярдәмендә бәйләнүе.	Аергыч һәм аерылмышларны танып белү, шартлы билгеләр белән күрсәтү. Җөмләләр тикшерү. Кагыйдәләрне белү. Телдән җаваплар.	Телдән һәм язмача күнегүләр эшләү	05.12	
40	Тиңдәш һәм тиңдәш	катнаш	Тиңдәш һәм тиңдәш булмаган	Тиңдәш һәм тиңдәш	Җөмләләр	09.12	

	түгел аергычлар		аергычларның җөмләдә кулланылу үзенчәлекләрен белү, тыныш билгеләрен дөрес куеп яза белү.	түгел аергычларны танып-белү; күнегүләр эшләү.	тикшерү, аергычларны табу		
41	Тәмамлык турында төшенчә, сораулары, җөмләдәге урыны.	катнаш	Җөмләнең фигыль белән белдерелгән кисәген ачыклап, *кемгә? нәрсәгә? кемнән? нәрсәдән? кемдә? нәрсәдә? кем белән? нәрсә белән? кем тарафыннан? нәрсә тарафыннан? ничәне? ничәдән?* кебек сорауларның берсенә җавап булып килә торган кисәкнең тәмамлык дип аталуы. Тәмамлыкның исем һәм исем мәгънәсендә килгән башка сүз төркеме белән белдерелүе.	Тәмамлыкларны танып белү, шартлы билгеләр белән күрсәтү. Җөмләләр тикшерү. Кагыйдәләрне белү. Телдән җаваплар.	Таблица тутыру, күнегүләр эшләү	10.12	
42	Туры һәм кыек тәмамлык, аларның белдерелүе, җөмләдәге урыны.		Җөмләдә төшем килешендәге исем яки исем мәгънәсендә килгән башка сүз төркеме белән белдерелгән тәмамлыкның туры тәмамлык дип аталуы. Иярткүче сүзгә юнәлеш, чыгыш һәм урын-вакыт килеше кушымчалары яки бәйлек (бәйлек сүз) белән бәйләнгән тәмамлыкларның кыек тәмамлыклар дип аталулары.	Туры һәм кыек тәмамлыкларны танып белү, шартлы билгеләр белән күрсәтү. Җөмләләр тикшерү. Кагыйдәләрне белү. Телдән җаваплар.	Җөмләләр тикшерү, тәмамлыклар-ны табу	12.12	
43	**СҮ. Җөмләдә аергыч һәм тәмамлыкларны дөрес куллануга изложение язарга әзерләнү.**	сөйләм үстерү	Текстның планын төзү, эчтәлеген сөйләү, изложение язу үз сөйләмеңнең, төзегән текстларныың дөреслеген тикшерү, андагы грамматик һәм сөйләм хаталарын табып төзәтү	Текстның планын төзү, эчтәлеген сөйләү, караламада язма сөйләм төзү; язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Текстка якын язма сөйләм төзү	16.12	
44	**СҮ. Җөмләдә аергыч һәм тәмамлыкларны дөрес куллануга изложение язу**	сөйләм үстерү	Телдән һәм язма сөйләмдә үз фикереңне иркен рәвештә дөрес итеп, темага туры китереп, эзлекле һәм бәйләнешле итеп белдерү	План нигезендә изложение язу, төзегән текстның дөреслеген тикшерү, андагы грамматик һәм сөйләм хаталарын табып төзәтү	Изложение	17.12	

45	Хәл төркемчәләре. Вакыт хәле, аның белдерелүе, җөмләдәге урыны.	катнаш	Җөмләдә эш яки хәлнең кайда, ничек, кайчан, нинди шартларда үтәлүен яки үтәлмәвен белдерә торган иярчен кисәкнең хәл дип аталуы. Хәлләрнең күбрәк фигыль белән белдерелгән җөмлә кисәген ачыклап килүе. Җөмләдә эш яки хәлнең вакытын белдереп, *кайчан? кайчанга чаклы? кайчаннан бирле?* сорауларының берсенә җавап бирә торган хәлнең вакыт хәле булуы. Вакыт хәленең вакыт рәвешләре, хәл фигыльнең өченче һәм дүртенче төре, урын-вакыт килешендәге яки бәйлек (бәйлек сүз) белән килгән исем һәм башка сүз төркемнәре ярдәмендә белдерелүе.	Хәл җөмлә кисәгенә төшенчәне белү; аның төркемчәләрен һәм аларның мәгънәләрен аеру. Күнегүләр эшләү. Вакыт хәлләрен танып белү.	Күнегүләр эшләү, таблица тутыру,	19.12	
46	Урын хәле, аның белдерелүе, җөмләдәге урыны		Эш яки хәлнең урынын белдереп, *кайда? кая? кайдан?* сорауларының берсенә җавап бирә торган хәлнең урын хәле булуы. Урын хәленең юнәлеш, чыгыш һәм урын-вакыт килешендәге исемнәр, шулай ук бәйлек (бәйлек сүз) белән белдерелүе.	Хәл җөмлә кисәгенә төшенчәне белү; аның төркемчәләрен һәм аларның мәгънәләрен аеру. Күнегүләр эшләү. Урын хәлләрен танып белү.		23.12	
47	Сәбәп хәле, аның белдерелүе, җөмләдәге урыны.	катнаш	Җөмләдә эш яки хәлнең сәбәбен белдереп, *ник? нигә? нилектән? ни сәбәпле? ни (нәрсә) аркасында? ни өчен?* кебек сорауларның берсенә җавап бирә торган хәлнең сәбәп хәле булуы. Сәбәп хәленең күбрәк *ечен, күрә* бәйлекләре һәм *сәбәпле, аркасында* кебек бәйлек сүзләр белән килгән исем фигыль һәм сыйфат фигыль ярдәмендә; чыгыш килешендәге кайбер исем, сыйфат фигыль һәм исем фигыль белән;	Хәл җөмлә кисәгенә төшенчәне белү; аның төркемчәләрен һәм аларның мәгънәләрен аеру. Күнегүләр эшләү. Сәбәп хәлләрен танып белү.	Таблица тутыру, күнегүләр эшләү	24.12	

			юнәлеш килеше формасындагы сыйфат фигыль белән белдерелүе.				
48	Максат хәле, аның белдерелүе, җөмләдәге урыны.		Җөмләдә эш яки хәлнең максатын белдереп, *нигә? ни өчен? нинди максат белән?* кебек сорауларның берсенә җавап бирә торган хәлнең максат хәле булуы. Максат хәленең инфинитив, юнәлеш килешендәге исем, шулай ук *өчен, яки* дип ярдәмлек сүзләре белән килгән башка сүз төркемнәре ярдәмендә белдерелүе.	Хәл җөмлә кисәгенә төшенчәне белү; аның төркемчәләрен һәм аларның мәгънәләрен аеру. Күнегүләр эшләү. Максат хәлләрен танып белү.		26.12	
3 нче чирек							
49	Рәвеш хәле, аның белдерелүе, җөмләдәге урыны		Җөмләдә эш яки хәлнең рәвешен белдереп, *ничек? ни рәвешле?* сорауларының берсенә җавап бирә торган хәлнең рәвеш хәле булуы. Рәвеш хәленең хәл фигыльләр, рәвешләр, исемнәр (яки исем урынында килгән башка сүзләрнең *кебек төсле, сыман* һәм башка шундый бәйлекләр белән килгән очракта) ярдәмендә белдерелүе. Сирәгрәк рәвеш урынында килгән сыйфат, чыгыш яки урын-вакыт килешендәге килгән исем һәм мөнәсәбәтле сүзләр белән белдерелүе.	Хәл җөмлә кисәгенә төшенчәне белү; аның төркемчәләрен һәм аларның мәгънәләрен аеру. Күнегүләр эшләү. Рәвеш хәлләрен танып белү.		13.01	
50	Күләм хәле, аның белдерелүе, җөмләдәге урыны.		Җөмләдә эш яки хәлнең, яисә билгенең күләмен, дәрәҗәсен белдереп*, күпме? күпмегә? күпмедән? никадәр? ничә тапкыр? ни дәрәҗәдә?* кебек сорауларның берсенә җавап бирә торган хәлнең күләм хәле булуы. Күләм хәлләренең күләм-чама рәвешләре белән; сан белән ачыкланган исем ярдәмендә;	Хәл җөмлә кисәгенә төшенчәне белү; аның төркемчәләрен һәм аларның мәгънәләрен аеру. Күнегүләр эшләү. Күләм хәлләрен танып белү.		14.01	

			составында *тапкыр, мәртәбә, дәрәҗәдә* кебек сүзләр килү белән, мөнәсәбәтле сүзләр белән белдерелүе.				
51	Шарт хәле, аның белдерелүе, җөмләдәге урыны.	катнаш	Җөмләдә эш яки хәлнең шартын белдереп, *нишләсә? нинди шартта?* сорауларының берсенә җавап бирә торган хәлнең шарт хәле булуы. Шарт хәленең җөмләдә шарт фигыль, *икән* ярдәмче фигыле яки сорау кисәкчәсе белән бергә килгән башка сүз ярдәмендә белдерелүе.	Хәл җөмлә кисәгенә төшенчәне белү; аның төркемчәләрен һәм аларның мәгънәләрен аеру. Күнегүләр эшләү. Шарт хәлләрен танып белү.	Таблица тутыру, күнегүләр эшләү	16.01	
52	Шарт һәм кире хәлләрне билгеләүгә күнегүләр эшләү.	ныгыту	Җөмләдә көтелгән эш яки хәлнең киресе булачагын белдереп, *нишләсә дә? нәрсәгә карамастан?* сорауларының берсенә җавап бирә торган хәлнең кире хәл булуы. Кире хәлләрнең *да, дә, та, тә* кисәкчәләренең берсен алган шарт фигыль *яки карамастан* бәйлек сүзе белен килгән башка сүз ярдәмендә белдерелүе.	Хәл җөмлә кисәгенә төшенчәне белү; аның төркемчәләрен һәм аларның мәгънәләрен аеру. Күнегүләр эшләү. Кире хәлләрне танып белү.	күнегүләр эшләү	20.01	
53	Хәлләр төркемчәләрен гомумиләштереп кабатлау. Тест.	кабатлау	Үткәннәрне гомумиләштереп кабатлау. Хәл төркемчәләрен текст эчендә танып белү, шартлы билгеләр белән күрсәтү, бәйләнеп килгән сүзләре белән аерып алуга күнегүләр. Үзконтрольне камилләштерү.	Хәл төркемчәләрен текст эчендә танып белү, шартлы билгеләр белән күрсәтү, бәйләнеп килгән сүзләре белән аерып алу.	Тест. Мөстәкыйль эш. График диктант	21.01	
54	**“Хәл” темасын өйрәнүгә контроль диктант**	контроль	Язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Дәрестә алган белемнәрне кулланып, грамоталы һәм чиста язу күнекмәсен камилләштерү.	К/диктант, грамматик бирем	23.01	
	Җөмләнең аерымланган кисәкләре - 3						

55	Җөмләнең аерымланган кисәкләре. Аерымланган хәлләр турында төшенчә. Хәлләрнең аерымлануы.	Яңа белем-күнекмәләр	Үзләре бәйләнгән җөмлә кисәгеннән ераклаштырылган һәм ярым хәбәрлек төшенчәсенә ия булган хәлләрнең аерымлануы. Үзләре бәйләнгән җөмлә кисәгеннән ераклаштырылган һәм ярым хәбәрлек төшенчәсенә ия булган хәлләрнең башка җөмлә кисәкләреннән өтер яки өтерләр белән аерып алынуы. Уртада килгәндә, аерымланган хәлләрнең ике яктан да өтер белән аерылуы, калган очракта өтернең бер яктан гына куелуы.	Җөмләнең аерымланган кисәкләре һәм аерымланган хәлләр, хәлләрнең аерымлану очраклары турында төшенчә булу. Аерымланган хәлләрне танып белү.	Күнегүләр эшләү Мөстәкыйль күнегү	27.01	
56	Җыйнак һәм җәенке аерымланган хәлләр	Катнаш	Аерымланган хәлләрнең җыйнак һәм җәенке булулары.	Җыйнак һәм җәенке аерымланган хәлләрне практик күнегүләрдә билгеләү	Телдән һәм язмача күнегүләр эшләү Контроль күнегү.	28.01	
57	Аерымланган хәлләр янында тыныш билгеләре	Яңа белем-күнекмәләр	Аерымланган хәлләрнең җөмләдә өтерләр белән аерылуы сөйләмдә аерым интонация белән әйтелүе	Аерымланган хәлләрне ишетеп һәм текстта танып белү, тыныш билгеләре куя белү	Телдән һәм язмача күнегүләр эшләү Контроль күнегү.	30.01	
58	Аерымланган хәлләр янында тыныш билгеләре куюга күнегүләр эшләү. **Мөстәкыйль эш.**	катнаш	Аерымланган хәлләрнең җөмләдә өтерләр белән аерылуы сөйләмдә аерым интонация белән әйтелүе	Аерымланган хәлләрне ишетеп һәм текстта танып белү, тыныш билгеләре куя белү	Телдән һәм язмача күнегүләр эшләү Контроль күнегү.	03.02	
59	Аныклагыч, аның белдерелүе, җөмләдәге урыны	Яңа белем-күнекмә ләр формалаштыру	Җөмләдә ияртүче кисәктән соң килеп, аның мәгънәсенә өстәмә ачыклык, төгәллек кертә торган сүзләрнең аныклагычлар дип аталуы. Аныклагыч белән ачыкланып килгән җөмлә кисәгенең аныкланмыш дип аталуы. Аныклагычның, гадәттә, аныкланмышлары белән бер үк	Аныклагычларны танып белү, аныклагыч төшенчәсен һәм барлык җөмлә кисәкләрен дә ачыклавын белү. Шартлы билгеләр белән белдерү	Җөмләдә аныклагычларны танып-белү, аныкланмышы белән аерып әйтү. Күнегүләр эшләү.	04.02	

			грамматик формада белдерелүе. Аныклагычның аныкланмышы соравына *ягъни* сүзен өстәп куелган сорауга җавап булуы. Аныклагычның җөмләнең теләсә кайсы кисәген, шул исәптән бер аныклагыч икенчесен дә ачыклап килә алуы.				
60	Аныклагычларның аерымлануы, алар янында тыныш билгеләре	катнаш	Аныклагычның, гадәттә, аныкланмышлары белән бер үк грамматик формада белдерелүе һәм аерымлануы	Аныклагычлар янында тыныш билгеләре куелу һәм куелмау очракларын истә калдыру, төрле тыныш билгеләре кую очракларын истә калдыру. Күнегүләр эшләү.	Таблица төзү, текст белән эш.	06.02	
61	Аныклагычларның аерымлануы, алар янында тыныш билгеләре	катнаш	Аныкланмыш белән нинди дә булса грамматик формада ярашкан аныклагычларның гына аерымлануы. Билгеләү алмашлыклары һәм җыю саны белән белдерелгән җыйнак аныклагычларның аерымланмавы. Функцияләреннән чыгып, аныклагычларның аныкланмышларыннан *өтерләр, сызык, ике нокта* һәм *җәяләр* кебек тыныш билгеләренең берсе белән аерып күрсәтелүе	Аныкланмыш белән нинди дә булса грамматик формада ярашкан аныклагычларның гына аерымлана икәнлеген аңлау; мисаллар нигезендә ныгыту. Күнегүләр эшләү.	Күнегүләр эшләү, ТС буенча сөйләү. Тексттан аныклагычлар кергән җөмләләрне табу.	10.02	
62	**СҮ. “Аныклагыч” темасына аңлатмалы диктант**	Сөйләм үстерү	Язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Дәрестә алган белемнәрне кулланып, грамоталы һәм чиста язу күнекмәсен камилләштерү.	Диктант, грамматик бирем	11.02	
63	Җөмләнең тиңдәш кисәкләре: тиңдәш кисәкләрнең үзара	катнаш	Җөмләдә бер үк сүзгә (җөмлә кисәгенә) караган һәм бер үк сорауга җавап булган кисәкләрнең тиңдәш	Төрле кисәкләрнең тиңдәшләнеп килүенә аңлатма бирү, телдән	Тиңдәш кисәкләр белән җөмләләр төзү	13.02	

	бәйләнеше.		кисәкләр дип аталуы. Тиңдәш кисәкләрнең җыйнак һәм җәенке була алулары.	җаваплар; дәреслектән тиңдәш кисәкләрне танып белүгә телдән һәм язмача күнегүләр башкару			
64	Тиңдәш кисәкләр арасында теркәгечле һәм теркәгечсез бәйләнеш.		Тиңдәш кисәкләрнең тезүче теркәгечләр белән дә, теркәгечләр булмыйча, тик санау интонациясе ярдәмендә дә үзара бәйләнә ала икәнлеген белдерү.	Язмача күнегүләр, тиңдәш кисәкләрне танып-белү, шартлы билгеләр белән билгеләү.	Тиңдәш кисәкләр белән җөмләләр төзү	17.02	
65	Тиңдәш кисәкләр арасында тыныш билгеләре.	катнаш	Теркәгечләрдән башка гына бәйләнгән тиңдәш кисәкләр арасына өтер, нокталы өтер, сызык куелу очраклары. Тиңдәш кисәкләр янында һәм, яки теркәгечләре кабатланмаса, өтернең куелмавы.	Тыныш билгеләре куюга күнегүләр эшләү.	Карточкалар белән эш, кыска диктант.	18.02	
66	Тиңдәш кисәкләр янында гомумиләштерүче сүзләр	катнаш	Тиңдәш кисәкләр янында гомумиләштерүче сүзләрнең килүе һәм аларның урыннарына карап тыныш билгеләре куелу	Кагыйдәне үзләштерү һәм истә калдыру. Гомумиләштерүче сүзләрне шартлы билгеләр белән күрсәтү. Күнегүләр эшләү.	Күнегүләр эшләү	20.02	
67	Тиңдәш кисәкләр янында гомумиләштерүче сүзләр һәм алар янында тыныш билгеләре	катнаш	Тиңдәш кисәкләр янында гомумиләштерүче сүзләрнең килүе һәм аларның урыннарына карап тыныш билгеләре куелу	Кагыйдәне практик күнегүләрдә куллану. Гомумиләштерүче сүзләрне шартлы билгеләр белән күрсәтү.	Кыска тикшерү диктанты. Рәсем буенча хикәя язу.	24.02	
68	**СҮ. Тиңдәш кисәкләр янында тыныш билгеләре куюга искәртмәле диктант**	катнаш	Язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Дәрестә алган белемнәрне кулланып, грамоталы һәм чиста язу күнекмәсен камилләштерү.	Диктант, грамматик бирем	25.02	
69	Эндәш сүзләр, алар янында тыныш билгеләре	Яңа белем-күнекмәләр	Сөйләм төбәп әйтелгән затны яки предметны белдерә торган сүз яки	Кагыйдәне үзләштерү, эндәш сүзләрне тану,	Күнегүләр эшләү	27.02	

			сүзләр тезмәсенең эндәш сүз дип аталуы. Кешедән кала башка җанлы һәм җансыз предметларга төбәп эндәшү күренешенең сынландыру (сурәтләү чарасы) дип аталуы. Эндәш сүзләрнең баш килештәге зат яки сынландырылган предмет исемнәре белән белдерелүе; җөмләнең теләсә кайсы урынында килә алулары; җыйнак та, җәенке дә була алулары.	тексттан аерып күрсәтә белү. Аларны шартлы билгеләр белән күрсәтү.			
70	Җөмләнең модаль кисәкләре турында төшенчә, аларның җөмләдә билгеләнүе, сөйләмдәге роле.Кереш сүзләр, керешмәләр. Алар янында тыныш билгеләре.	Яңа белем-күнекмәләр	Сөйләүченең җөмләдәге уйга булган мөнәсәбәтен (ышану һәм раслауны; шикләнү, икеләнү яки чама белән әйтүне; я үз фикереннән чигенүне; фикер чыганагын, фикер нәтиҗәсен яки йомгагын, яисә аның алдагы фикергә бәйләнешен; фикер тәртибен; фикергә бәйле тойгыларны) белдерә торган сүзләрнең **кереш сүзләр** дип аталуы. Кереш сүзләрнең җыйнак та, җәенке дә була алулары; җөмләнең теләсә кайсы урынында килә алулары. Кереш сүзләрнең җөмләнең башка кисәкләреннән өтер белән аерылулары.	Кереш сүзләрнең төшенчәсен һәм сөйләмдә ролен белү, аларны телдән һәм язма сөйләмдә танып-белү. Кереш сүзләр янында өтерләр куюны практик күнегүләр аша истә калдыру.Кереш сүзле җөмләләрне тексттан таба һәм мөстәкыйль төзи белү.	Күнегүләр эшләү Контроль күнегү.	03.03	
71	Кереш җөмләләр һәм алар янында тыныш билгеләре . Кереш җөмләләрнең сөйләмдә һәм матур әдәбиятта урыны.	Яңа белем-күнекмәләр	Сөйләүченең үз уена мөнәсәбәтен төп җөмлә составында килгән бөтен бер җөмлә белән дә белдерелә алуы. Андый җөмләнең **кереш җөмлә** дип аталуы. Кереш җөмләләрнең күбрәк җөмлә уртасында килүләре; аларның өтер, сызык һәм җәяләр белән аерылып күрсәтелүе.	Кереш җөмләләрнең төшенчәсен һәм сөйләмдә ролен белү, аларны телдән һәм язма сөйләмдә танып-белү. Кереш җөмләләр янында тыныш билгеләре кую очракларын практик күнегүләр аша истә	Телдән һәм язмача күнегүләр эшләү Контроль күнегү.	04.03	

				калдыру.Кереш җөмләле җөмләләрне тексттан таба һәм мөстәкыйль төзи белү.			
72	Эндәш сүзләр һәм алар янында тыныш билгеләре. Эндәш сүзләрнең сөйләмдә урыны. Тел-сурәтләү чарасы буларак сынландыру турында төшенчә.	катнаш	Эндәш сүзләрнең җөмләнең гомуми интонациясеннән аерымрак әйтелүләре. Эндәш сүзләр янында өтер, өндәү билгеләре куелу. Бер гомуми интонация астында әйтелгән *и, ай, әй, о* ымлыклары белән эндәш сүзләр арасында өтер куелмавы.	Кагыйдәне үзләштерү, эндәш сүзләрне танып-белү, тексттан аерып күрсәтә белү. Аларны шартлы билгеләр белән күрсәтү. Эндәш сүзләр һәм алар янында тыныш билгеләре кую очракларын белү	Телдән һәм язмача күнегүләр	06.03	
73	Җөмләнең грамматик кисәкләрен гомумиләштереп кабатлау	Ныгыту-кабатлау	Үтелгәннәрне гомумиләштереп кабатлау һәм ныгыту; җөмләдә грамматик кисәкләрне танып-белү һәм билгели алу	Текстта һәм җөмләдә грамматик кисәкләрне билгели белү	Тест	10.03	
74	**СҮ. “Җөмләнең грамматик кисәкләре” темасына контроль диктант**	Контроль	Язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Дәрестә алган белемнәрне кулланып, грамоталы һәм чиста язу күнекмәсен камилләштерү.	К/диктант, грамматик бирем	11.03	
	Синтаксис. Җөмләдә сүзләр бәйләнеше - 9						
75	Сөйләмдә сүзләр бәйләнеше. Тезүле бәйләнеш: тиңдәш кисәкләр арасындагы теркәгечле һәм теркәгечсез бәйләнеш.	катнаш	Нинди грамматик чара ярдәмендә формалашудан чыгып, җөмләдә сүзләр бәйләнешенең тезүле һәм иярүле бәйләнешләргә бүленүен белү	Тиңдәш кисәкләр, теркәгечләр, алар арасында тыныш билгеләрен кую буенча үтелгәннәрне кабатлау һәм күнегүләр эшләү	Кечкенә сочинение язу	13.03	
76	Җөмләнең тиңдәш кисәкләре һәм алар арасында тезүле бәйләнеш; тезүле бәйләнеш; тезүле	катнаш	Тезүле бәйләнешне барлыкка китерүче чаралар һәм теркәгечле һәм теркәгечсез бәйләнешләр турында төшенчә бирү	Сөйләмдә хәзерге татар әдәби теленең нормаларын үтәү	Сочинение язу	17.03	

	бәйләнешне барлыкка китерүче чаралар.						
77	Теркәгечле һәм теркәгечсез тезүле бәйләнеш, аларны барлыкка китерүче чаралар. Тиңдәш кисәкләр арасына куела торган тыныш билгеләре.	катнаш	Тезүле бәйләнешнең җөмләнең тиңдәш кисәкләре арасында булуын; теркәгечләр ярдәмендә дә, алардан башка да формалаша алуын, санау интонациясе белән әйтелүен, алар арасында тыныш билгеләрен дөрес куя белү.	Телдән җаваплар, мөстәкыйль күнегүләр эшләү	Телдән һәм язма җавапларны бәяләү	18.03	
78	**СҮ. “Тезүле бәйләнеш” темасына грамматик биремле диктант**	бәяләү	Диагностик диктант: хаталарын бергәләп анализлау, укучыларның уку елы башына белем дәрәҗәләрен билгеләү.	Язма сөйләмдә хәзерге татар әдәби теленең орфографик, лексик, грамматик нормаларын үтәү	Диктант язу һзм грамматик бирем үтәү	20.03	
4 нче чирек							
79	Ияртүле бәйләнеш. Ияртүле бәйләнештәге сүзләр арасында урнашкан хәбәрлекле, ачыклаулы, аныклаулы мөнәсәбәт. .	катнаш	Җөмләдә бер-берсенә буйсынып килгән мөстәкыйль сүзләр арасындагы бәйләнешнең иярт үле бәйләнеш дип аталуын белү. Ияртүче һәм ияртүче сүзне билгели, аларны язуда шартлы билгеләр белән күрсәтә алу.	Иярт үле бәйләнеш дип аталуын белү. Иярүче һәм иярт үче сүзне билгеләү, аларны язуда шартлы билгеләр белән күрсәтә алу.	Телдән һәм язма күнегүләр эшләү	01.04	
80	Иярт үле бәйләнештә иярүче һәм иярт үче кисәк, аларның шартлы билгесе	катнаш	Иярт үле бәйләнештә иярүче һәм иярт үче кисәкне таба белү һәм аларны шартлы билгеләр белән күрсәтү	Җөмләдә ачыклаулы (тәгәлләүле) мөнәсәбәтне аера белү.	Күнегүләр эшләү	03.04	
81	Иярт үле бәйләнештәге сүзләр арасында урнашкан хәбәрлекле мөнәсәбәт; җөмләдә хәбәрлекле мөнәсәбәтне танып белү.	яңа белем-күнекмәләр формалаш-тыру	Хәбәрлекле мөнәсәбәттә иярүче һәм иярт үче кисәкне таба белү һәм аларны шартлы билгеләр белән күрсәтү	Җөмләдә хәбәрлекле мөнәсәбәтне аера белү.	Хикәя язу	07.04	
82	**СҮ. Җөмләдә сүзләр бәйләнеше төзүгә изложение язарга әзерләү**	Сөйләм үстерү	Текстның планын төзү, эчтәлеген сөйләү, изложение язу үз сөйләменңнең, төзегән текстларныың дөреслеген тикшерү, андагы	Текстның планын төзү, эчтәлеген сөйләү, караламада язма сөйләм төзү; язуда орфография	Текстка якын язма сөйләм төзү	08.04	

			грамматик һәм сөйләм хаталарын табып төзәтү	һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау			
83	**СҮ. Җөмләдә сүзләр бәйләнеше төзүгә изложение язу**	Белемнәрне бәяләү	Телдән һәм язма сөйләмдә үз фикереңне иркен рәвештә дөрес итеп, темага туры китереп, эзлекле һәм бәйләнешле итеп белдерү	План нигезендә изложение язу, төзегән текстның дөреслеген тикшерү, андагы грамматик һәм сөйләм хаталарын табып төзәтү	Изложение	10.04	
84	Ияртүле бәйләнештәге сүзләр арасында ачыклаулы мөнәсәбәт.	яңа белем-күнекмәләр формалашты-ру	Җөмләдә ачыклаулы (төгәлләүле) мөнәсәбәтне аера белү.	Ачыклаулы мөнәсәбәтне танып-белү, сөйләмнән аеру	Җөмләләр не үзгәртү	14.04	
85	Ияртүле бәйләнештәге сүзләр арасында аныклаулы мөнәсәбәт	яңа белем-күнекмәләр формалашты-ру	Җөмләдә аныклаулы мөнәсәбәтне аера белү.	Аныклаулы мөнәсәбәтне танып-белү, сөйләмнән аеру	Җөмләне өлешләргә бүлү	15.04	
86	Ияртүле бәйләнешне барлыкка китерүче чаралар	яңа белем-күнекмәләр формалашты-ру	Җөмләдә хәбәрлекле мөнәсәбәтне аера белү.	Хәбәрлекле мөнәсәбәтне танып-белү, сөйләмнән аеру	Җөмләне өлешләргә бүлү	17.04	
87	**СҮ."Сөйләмдә сүзләр бәйләнеше" темасына карата ирекле темага сочинение язу**	сөйләм үстерү	Үз күзәтүләреңнән чыгып, язма сөйләм төзү төрле чыганаклардан кирәкле мәгълүматны таба белү	Язма сөйләмдә үз фикереңне иркен рәвештә дөрес итеп,темага туры китереп,эзлекле һәм бәйләнешле итеп белдерү,сөйләмдә үзерге татар әдәби теленең орфоэпик,лексик һәм грамматик нормаларын үтәү, язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Сочинение	21.04	
	Җөмләдә сүз тәртибе - 3						

88	Җөмләдә сүз тәртибе. Логик басым.	Яңа белем-күнекмәләр	Мәгънәсе ягыннан иң әһәмиятле дип саналган сүзнең җөмләдә көчлерәк тавыш белән әйтелүен, ягъни аңа логик басым ясалуын белү. Тойгылы җөмләдә логик басым төшкән сүзнең җөмләнең теләсә кайсы урынында килә алуыннан хәбәрдар булу.	Җөмләдә сүз тәртибе һәм логик басым турында белемнәр булу. Логик басымның сөйләмдә ролен аңлау һәм сөйләм төзегәндә куллану.	Текст белән эш	22.04	
89	Язма һәм телдән сөйләмдә сүзләрнең туры һәм кире тәртибе. Инверсия.	Яңа белем-күнекмәләр	Җөмләдә сүзләрне туры (уңай) һәм кире тәртибен аеру. Сурәтләү чарасы буларак инверсия дип аталуы. Кире тәртипне төзүче чаралар.	Сүзләрнең туры һәм кире тәртибе турында төшенчәне белү. Сүзләрнең кире тәртибен төзү күнекмәләре булу. Тексттагы җөмләләрне ике төргә аеру	Текст белән эш	24.04	
90	**СҮ. Сөйләмне синтагмаларга (мәгънәви кисәкләргә) бүлү**	Сөйләм үстерү	Текстны мәгънәви кисәкләргә бүлү, аның интонация төзүдә роле	Синтагма турында төшенчә, сөйләмне синтагмаларга бүлү, аның интонация төзүдә роле	Текст белән эш	28.04	
91	Сөйләмдә логик басымны дөрес билгеләүгә эш (текстлар белән эшләү)	Катнаш	Текстта логик басымны билгеләү, аның интонация төзүдә роле	Җөмләдә логик басым турында белемнәр булу. Логик басымның сөйләмдә ролен аңлау һәм сөйләм төзегәндә куллану.	Текст белән эш	29.04	
	Җөмләнең төрле урыннарында килгән ымлыклар һәм аваз ияртемнәре, алар янында тыныш билгеләре -1						
92	Җөмләнең төрле урыннарында килгән ымлыклар һәм аваз	Яңа белем-күнекмәләр	Ымлыклар темасын кабатлау һәм ныгыту, аларның җөмләдә төрле урыннарда килүе һәм сөйләмдә роле,	Ымлыклар кергән җөмләләрне сайлап ала белү, аларны язма һәм	Таблица тутыру, кагыйдәне белү	05.05	

	ияртемнәре, алар янында тыныш билгеләре.		төрле мәгънә төсмерләренә ия булулары, алар янында тыныш билгеләре	телдән сөйләмдә куллануга күнегүләр эшләү, тыныш билгеләре куюга күнегүләр			
	Җөмлә кисәкләрен гомумиләштереп кабатлау - 3						
93	Җөмлә кисәкләрен гомумиләштереп кабатлау. **Тест.**	кабатлау	Җөмлә кисәкләре буенча белгәннәрне практик күнегүләрне үтәү барышында куллана белү	Кабатлау, сорауларга җавап бирү, тест биремнәре төзү һәм чишү, җөмләдә җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр белән күрсәтү	Тест	06.05	
94	Җөмлә кисәкләрен гомумиләштереп кабатлау. Контроль диктант язарга әзерләнү.	кабатлау	Җөмлә кисәкләре буенча белгәннәрне практик күнегүләрне үтәү барышында куллана белү Орфография һәм пунктуация буенча кагыйдәләрне кабатлау	Кабатлау, сорауларга җавап бирү, тест биремнәре төзү һәм чишү, җөмләдә җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр белән күрсәтү	Сорауларга җавап, индивидуаль биремнәр	08.05	
95	***Арадаш аттестация. Грамматик биремле контроль диктант***	тикшерү	Язуда орфография һәм пунктуациянең төп кагыйдәләрен саклау	Дәрестә алган белемнәрне кулланып, грамоталы һәм чиста язу күнекмәсен камилләштерү.	К/диктант, грамматик бирем	12.05	
	Гади җөмләгә бәяләмә, тулы синтаксик анализ - 6						
96	Җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр ярдәмендә билгеләп тикшерү	катнаш	Җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр ярдәмендә билгеләп тикшерә белү.	Җөмләдә җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр белән күрсәтү, сүзләрнең сүз төркемнәрен билгеләү	Җөмләләр тикшерү	13.05	
97	Җөмләләргә морфологик-синтаксик анализ ясау	катнаш	Җөмләгә морфологик-синтаксик анализ ясый белү	Җөмләдә җөмлә кисәкләрен шартлы	Җөмләләр тикшерү	15.05	

				билгеләр белән күрсәтү, сүзләрнең сүз төркемнәрен билгеләү			
98	Җөмләләргә морфологик-синтаксик анализ ясау	ныгыту	Җөмләгә морфологик-синтаксик анализ ясый белү	Җөмләдә җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр белән күрсәтү, сүзләрнең сүз төркемнәрен билгеләү	Җөмләләр тикшерү	19.05	
99	**СҮ .Эш кәгазьләре. Гариза язу.**	сөйләм үстерү	Эш кәгазьләре, аларга хас калыплар турында белемнәрен ныгыту	Үрнәк нигезендә һәм мөстәкыйль рәвештә төрле эчтәлектәге гаризалар яза белү	Гариза язу	20.05	
100	Гади җөмләгә тулы синтаксик анализ	Яңа белем-күнекмәләр	Җөмләгә тулы синтаксик анализ ясый белү	Гади җөмләгә тулы бәяләмә бирү, җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр белән күрсәтү, сүзләрнең сүз төркемнәрен билгеләү, тыныш билгеләре куелышын аңлата белү	Җөмләләр тикшерү	22.05	
101	Гади җөмләгә тулы синтаксик анализ ясау	катнаш	Җөмләгә тулы синтаксик анализ ясый белү	Гади җөмләгә тулы бәяләмә бирү, җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр белән күрсәтү, сүзләрнең сүз төркемнәрен билгеләү, тыныш билгеләре куелышын аңлата белү	Җөмләләр тикшерү	26.05	
102	Гади җөмләгә тулы билгеләмә бирү	ныгыту	Гади җөмләгә җде төрле билгесе буенча билгеләмә бирә белү	Гади җөмләгә тулы бәяләмә бирү, җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр белән күрсәтү, сүзләрнең сүз төркемнәрен билгеләү, тыныш билгеләре	Җөмләләр тикшерү	27.05	

				куелышын аңлата белү			
103	**СҮ .Эш кәгазьләре. Гариза язу.**	сөйләм үстерү	Эш кәгазьләре, аларга хас калыплар турында белемнәрен ныгыту	Үрнәк нигезендә һәм мөстәкыйль рәвештә төрле эчтәлектәге гаризалар яза белү	Гариза язу	27.05	
	Гади җөмләләрне гомумиләштереп кабатлау . Ел дәвамында үтелгәннәрне кабатлау-2						
104	Гади җөмләләрне гомумиләштереп кабатлау	кабатлау	Гади җөмлә синтаксисына караган төп төшенчәләрне актуальләштерү.	Гади җөмләгә тулы бәяләмә бирү, җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр белән күрсәтү, сүзләрнең сүз төркемнәрен билгеләү, тыныш билгеләре куелышын аңлата белү	Җөмләләр тикшерү	29.05	
105	Ел буена өйрәнгәннәрне гомумиләштереп кабатлау	кабатлау	Ел дәвамында өйрәнгәннәрне гомумиләштереп кабатлау һәм практикада куллану, шартлы билгеләр белән билгели алу	Үтелгәшн темалар буенча кагыйдәләрне белү, гади җөмләгә тулы бәяләмә бирү, җөмлә кисәкләрен шартлы билгеләр белән күрсәтү, сүзләрнең сүз төркемнәрен билгеләү, тыныш билгеләре куелышын аңлата белү	Күнегүләр эшләү, тест	29.05	

Әдәбият

1. Мәгълүмат һәм белем бирү чыганаклары

1. “Мәгариф турында” Россия Федерациясенең Законы (“Закон об образовании” Закон Российской Федерации)
2. “Мәгариф турында” Татарстан Республикасы Законы (6,7,10,32 статья).
3. ТР Мәгариф һәм фән министрлыгының “Федераль дәүләт белем стандартлары нигезендә мәктәпләрдә татар телен һәм әдәбиятын укыту турында”гы №12138/13 хаты (07.09.2013), шул хатка әдәбият фәнен укыту буенча №12192/13 (09.09.2013) аңлатмасы;
4. “Татар телендә гомуми төп һәм урта белем бирү мәктәпләре өчен ана теленнән программа” (5-9 нчы сыйныфлар) Төзүче авторлар: Г.Р.Галиуллина, М.М.Шәкүрова, Казан, “Мәгариф” нәшрияты, 2013 ел.
5. Харисова Ч.М. Татар теле. Теория, күнегүләр, тестлар. – Казан: “Мәгариф”, 2006.
6. Максимов Н.В. Татар теленнән тестлар: Уку-укыту ярдәмлеге. – Казан: “Мәгариф”, 2008.
7. Бердәм руспублика имтиханына әзерләнү өчен ярдәмлек. Татар теле. – Казан: РИЦ “Школа”, 2008.
8. Татар теле. Бердәм республика имтиханына шзерлек өчен кулланма. – Казан: РИЦ “Школа”, 2007.
9. Абдрәхимова Я.Х. Татар теленнән бәйләнешле сөйләм үстерү дәресләре. 8-11 сыйныфлар. – Казан: “Мәгариф”, 2005.
10. 5-11 нче сыйныфлар өчен диктантлар җыентыгы. - Казан: “Мәгариф”, 2001.
11. Сафиуллина Ф.С., Ибраһимов С.М. Синтаксистан күнегүләр җыентыгы. - Казан: 1982.
12.Галиуллина Г.Р. Татар теле. Лексикология. - Казан: “Мәгариф”, 2007.
13.Хисамова Ф.М. Татар теле морфологиясе. - Казан: “Мәгариф”, 2006.
14.Сафиуллина Ф.С., Зәкиев М.З. Хәзерге татар әдәби теле. - Казан: “Мәгариф”, 2002
15. Татар теленнән диктантлар һәм изложениеләр җыентыгы. 5-11 класслар - Казан: “Мәгариф”, 1998.
16. Харисов Ф.Ф., Харисова Ч.М. Татар теленнән күнегүләр җыентыгы һәм тестлар. – Казан: “Яңалиф”, 2006.
17.Максимов Н.В. Бердәм Республика имтиханы. Татар теленнән зачёт үткәрү өчен биремнәр. - Казан, 2007.
18.Татар телендә тыныш билгеләре. - Казан: “Мәгариф”,1995.
19.Мәктәптә татар телен укыту методикасы. – Казан: Мәгариф, 2004.
20.Вәлиева Ф.С.Саттаров Г.Ф. Урта мәктәп һәм гимназияләрдә татар телен укыту методикасы. – Казан: “Раннур”, 2000.
21. Шәмсетдинова Р.Р. Татра теле: Күнегүләр. Анализ үрнәкләре. Тестлар. – Казан: Татарстан китап нәшрияты, 2005.

Тикшерү өчен: Әдәбият дәресләрендә бәйләнешле сөйләм үстерү/Абдрәхимова Я.Х. Татар урта гомуми белем бирү мәктәбендә эшләү че укытучылар өчен кулланма / Казан. «Мәгариф », 2007 ел

5-11 сыйныфлар өчен диктантлар җыентыгы. Татар урта гомуми белем бирү мәктәбендә эшләү че укытучылар өчен кулланма / Казан. «Мәгариф», 2001 ел

Татар теленнән бәйләнешле сөйләм үстерү/Абдрәхимова Я.Х. Татар урта гомуми белем бирү мәктәбендә эшләү че укытучылар өчен кулланма / Казан. «Мәгариф », 2007 ел.

2. Укыту-методик комплекс:

УМК	**Укытучы өчен методик әдәбият**	**Укучылар өчен әдәбият**

- **Программа:** Татар мәктәбендә укучы татар балаларына ана телен һәм әдәбиятын укыту программасы. (5-9 сыйныфлар) К.: “Мәгариф” н-ты, 2013. ТР Мәгариф һәм фән министрлыгының “Федераль дәүләт белем стандартлары нигезендә мәктәпләрдә татар телен һәм әдәбиятын укыту турында”гы №12138/13 хаты (07.09.2013), шул хатка әдәбият фәнен укыту буенча №12192/13 (09.09.2013) аңлатмасы; - **Дәреслек:** Н.В.Максимов, Г.Ә.Нәбиуллина төзегән “Татар телендә гомуми белем бирү оешмалары өчен уку әсбабы” буларак тәкъдим ителгән 7 нче сыйныф өчен “Татар теле” дәреслеге (Казан, “Татарстан китап нәшритяы”, 2014 нче ел) -**Өстәмә күнегүләр чыганагы буларак куллану өчен дәреслекләр:** 1. Б.М.Мифтахов, Г.М.Сөнгатовлар төзегән “Татар урта гомуми белем бирү мәктәпләренең 7 нче сыйныфы өчен татар теле дәреслеге” (Казан, “Мәгариф” нәшрияты, 2002 нче ел) буенча укытыла. 2. Ф.С.Сафиуллина, С.М.Ибраһимовлар төзегән “Татар урта гомуми белем бирү мәктәпләренең 7 нче сыйныфы өчен татар теле дәреслеге” (Казан, “Мәгариф” нәшрияты, 2007 нче ел) кулланыла. 3. Р.Г.Хәсәншина төзегән “Татар урта гомуми белем бирү мәктәпләренең 7 нче сыйныфы өчен татар теле дәреслеге” (Казан, “Мәгариф” нәшрияты, 2010 нче ел) экпериментальдәреслеге; - Диктантлар җыентыгы (төрле авторлар) - Изложениеләр җыентыгы (төрле авторлар) - Н.В. Максимов.Татар теленнән тестлар,Казан, 2006	1. Вәлиева Ф.С., Саттаров Г.Ф. Урта мәктәп һәм гимназияләрдә татар телен укыту методикасы, К..: Раннур н-ты, 2000 ел. 2. Зәкиев М.З. Татар синтаксисы. К.: “Мәгариф” нәшрияты, 2005. 3. Хисамова Ф.М. Татар теле морфологиясе. К.: “Мәгариф” нәшрияты, 2006. 4. Галлямов Ф.Г. Татар теле дәресләрендә синтаксик һәм пунктуацион анализ. Алабуга, 1996. 5. Гыймадиева Н., Нуруллина Р.Татар теленнән кагыйдәләр җыентыгы. К.: “Мәгариф”, 2007. 6. Максимов В.Н. Урта мәктәптә татар теле укыту. Фонетика. Морфология.К.: “Мәгариф” н-ты, 2004. 7. Максимов В.Н. Татар теленнән кулланма (синтаксис). Өченче китап. К.: “Мәгариф” н-ты, 2003. 8. Максимов В.Н. Урта мәктәптә татар теле укыту. Кушма җөмлә синтаксисы. К.: “Мәгариф” н-ты, 2004. 9. Нигъматуллин М., Грамматик анализ. Алабуга, 2000. 10. Лингвистик анализ үрнәкләре. 11. Татар телендә тыныш билгеләре. 12. «Фән һәм мәктәп», «Мәгариф» журналлары, “Мәгърифәт”, “Ачык дәрес” газеталары	1. Лингвистик анализ үрнәкләре. 2. Татар телендә тыныш билгеләре. 3. Н.В. Максимов.Татар теленнән тестлар 4. Гыймадиева Н., Нуруллина Р.Татар теленнән кагыйдәләр җыентыгы. К.: “Мәгариф”, 2007. 5. Орфографик, орфоэпик һәм башка төр сүзлекләр

Укытуны матди-техник һәм мәгълүмати яктан тәэмин итү

Татар телендә гомуми төп һәм урта белем бирү мәктәпләрендә ана теле предметын укытуның матди-техник һәм мәгълүмати нигезенә түбәндәгеләр кирә:

- белем һәм тәрбия бирү өчен барлык шартлар да тудырылган, санитария һәм янгыннан саклану нормаларына туры килгән татар теле кабинеты;
- ана теле предметын өйрәнү өчен җитәрлек күләмдә дәреслекләр һәм өстәмә методик ярдәмлекләр белән тәэмин ителгән китапханә;
- электрон китапханә, башка электрон ресурслар, татарча сайтлардан куллану мөмкинлеге булган компьютер классы;
- электрон һәм басма күрсәтмә әсбаплар, дәреслекләр;
- мультимедиа укыту программалары;
- компьютер программалары;
- укучыларының белемнәрен тикшерү текстлары, тестлар;
- төрле типтагы сүзлекләр, энциклопедияләр;
- белешмә материаллар;
- балалар өчен чыгарылган газета һәм журналлар;

Укыту җиһазлары:	**Электрон ресурслар һәм әдәбият**	**Интернет-ресурслар:**
1.Басма материаллар, матбугат материаллары 2.Тарату тестлары 3. Сүзлекләр 4.матур әдәбият әсәрләре 5.Тематик папкаларда тупланган материаллар 6.Методик әдәбият 7.Язучылар иҗаты буенча материаллар	• Мультимедияле презентацияләр; • ноутбук • тема буенча текстлар һәм өстәмә материал • интерактив биремнәр • тест материаллары • CD-дисклар;	http://gabdullatukay.ru/ http://mojahit.narod.ru/ http://gibrahimov.ucoz.ru/ http://alish.ru/ http://gzalilova.narod.ru/adabiyat_deftere/5kl.html